

XX. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI - II

CUMHURİYET DÖNEMİ EDEBİYATI

Cumhuriyet döneminde dilin özleşmesi hızlanmış, bu alandaki çalışmalar Türk Dil Kurumu'nun kuruluşuyla birlikte bilimsel bir nitelik kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında hece ölçüsüyle yazılan şiirlerle, Hececî şairlerin etkisi sürmüştü de sonraki yıllarda "serbest nazım" benimsenmiş ve bu biçimde başarılı örnekler verilmiştir. Nazım da ve düzyazıda halka yönelerek kendi duygu, görgü ve yaşam koşullarımızı yansıtan yerli bir edebiyat gelişmiştir.

Cumhuriyet döneminde şiir ve düzyazı dallarındaki gelişmeler şöyle özetlenebilir:

A. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ŞİİR

a. Yedi Meşaleciler

Cumhuriyet döneminin ilk şiir topluluğudur. 1928 yılında "Meşale" adlı ortak şiir kitabı yayımlayan genç şairlerin oluşturduğu bir topluluktur. Hececilerin şiirlerini "kuru ve donmuş" diye eleştirerek ortaya çıkmışlardır. Sanatsal öze sahip, yetkin bir şiir oluşturacakları savıyla yola çıkmalarına karşın, etkisiz bir şiir hareketi olarak kalmışlardır. Bu şiir akımına katılan şairler şunlardır: **Sabri Esat Siya-
vuşgil, Ziya Osman Saba, Yaşar Nabi Nayır, Muammer
Lütfi, Vasfi Mahir Kocatürk, Cevdet Kudret, Kenan Hu-
lusi Koray.**

Ziya Osman Saba: Yedi Meşale topluluğunun, ömrü boyunca şiire sadık kalmış tek sanatçısı sayılır. Hece ölçüsüyle ve serbest şekillerle yazmıştır. "Ölüm, öte dünya özlemi, kadere boyun eğiş, çocukluk anıları, geçen zaman, ev-aile sevgisi, küçük mutluluklarla yetinme" gibi konu ve temaları işlemiştir.

Yapıtları: *Sebil ve Güvercinler, Geçen Zaman, Nefes Almak* (şiir); *Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi* (öykü)...

Cevdet Kudret: Yedi Meşale topluluğunun, Ziya Osman'dan sonra şiire en çok sadık kalan sanatçılarından. Bu dönem şiirlerinde bireysel duyguları, içine kapanık ve kötümser bir havada; ama hikâyeye olanaklarından da yararlanarak başarıyla yansıtmıştır. Daha sonra tiyatro, hikâyeye, roman türlerinde yapıtlar vermiş, 1952'den sonra edebiyat tarihimizin ünlü isimleri, eserleri üzerine değerli inceleme ve tanıtma kitapları yazmıştır.

Yapıtları: *Birinci Perde* (şiir); *Tersine Akan Nehir, Rüya İçinde Rüya, Kurtlar, Yaşayan Ölüler* (tiyatro); *Sınıf Arkadaşları, Havada Bulut Yok, Karıncayı Tanırsınız* (roman); *Dilleri Var Bizim Dile Benzemez* (dil üzerine deneme); *Karagöz* (derleme); *Ortaoyunu* (monografi); *Türk Edebiyatında Hikâyeye ve Roman, Abdülhamit Devrinde Sansür, Örnekleriyle Edebiyat Bilgileri* (inceleme)...

Yaşar Nabi Nayır: Yedi Meşale topluluğunun şairlerinden biri olarak tanınan Nayır, 1933'ten beri çıkmakta olan "Varlık" dergisinin ve 1946'dan beri sürmekte olan Varlık Yayınları'nın kurucusudur. Çevirileri, antolojileri, tanıtma kitapları, çeşitli türlerde yazdığı eserler ve 46 yıl yayın hayatımıza yaptığı hizmetlerle edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir.

b. Garipçiler (Birinci Yeni)

1940'lı yıllarda Orhan Veli Kanık ve arkadaşları tarafından başlatılan bir şiir hareketidir. Adını, **Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet**'in birlikte çıkardıkları Garip adlı şiir kitabından almıştır.

Birinci Yeni şiirinin özellikleri şunlardır:

- 1) Şairanelikten, söylevcilikten kaçınılmış, konuşma dilinin doğallığından yararlanılmıştır.
- 2) Küçük, sıradan insanın yaşamı şiire sokulmuş; yaşama sevinci işlenmiştir.
- 3) Ölçü, uyak gibi biçimsel kalıplar kaldırılmış, serbest nazım biçimi kullanılmıştır.
- 4) Espriden, şaşırtmacadan yararlanılmıştır. Sürrealizmin kısmen etkisi görülür.

Temsilcileri

Orhan Veli (Kanık): İlk şiirlerini, arkadaşları O. Rifat ve M. Cevdet'le birlikte, önce "Varlık" dergisinde, sonra da "Garip" adlı kitapta yayımlamıştır. Kısa zamanda büyük ilgi görmüştür. Şiiri basmakalıp sözlerden, şairane söyleyişlerden, eskimiş benzetmelerden arındırarak daha kısa ve basit şekle sokmuştur. Yalın bir halk dili kullanmış; yergi ve esprilerden yararlanarak, gündelik sözlerle, gündelik yaşamı dile getirmiştir.

Yapıtları: *Garip, Vazgeçemediğim, Destan Gibi, Yenisi, Karşı*, (şiir)...

Oktay Rifat (Horozcu): Orhan Veli, Melih Cevdet Anday ile birlikte Birinci Yeni'nin kurucularındandır. Dili sade, anlatımı akıcı ve açıktır. Halk sorunlarını masallardan, tekerlemelerden, deyimlerden ve halk söyleyişlerinden yararlanarak işlemiştir. Şiirlerinde yaşama sevinci, insan sevgisi görülür. Şiir anlayışında sürekli bir değişimin, başkılığın peşinde olmuş, soyuta yönelmiştir.

Yapıtları: *Garip, Güzelleme, Karga ile Tilki, Perçemli Sokak, Aşık Merdiveni, Çobanlı Şiirler, Bir Cigara İçimi* (şiir)...

Melih Cevdet Anday: Yeni şiirin öncülerindedir. 1946'dan sonra sanatını romantik öğelerden kurtararak sosyal temellere yaslayan Melih Cevdet'in, şiirlerinin yanı sıra romanları, denemeleri, gezi yazıları, oyunları, çevirileri, anıları vardır. Pek çok dalda, pek çok ödül almıştır.

Yapıtları: **Garip, Rahatı Kaçan Ağaç, Ölümsüzlük Arında Gilgamiş** (toplu şiirler); **İmge Ormanları, Geleceği Yaşamak, Geçmişin Geleceği...** (deneme kitapları); **İçerdekiler, Mikado'nun Çöpleri...** (oyun); **Aylaklar, Raziye, Yağmurlu Sokak...** (roman); **Akan Zaman Duran Zaman** (anı)...

ÖRNEK 1

İlk şiirlerinde duygusal, bireysel, romantik bir tutumu vardır. Anlatımı lirik, dili durudur. Daha sonraki şiirleri asıl şiirlerinin şaşırtıcı öncüleridir. Şiirleri, o sıralarda etkilendiği gerçeküstücülerin şiirleri gibi ölçsüz ve uyaksızdır. Geleneksel şiirle, edebi sanatlarla, şairanelikle, ölçü ve uyağın sağladığı mekanik ahenkle her türlü bağı koparmıştır. Her türlü sözcüğün şiire girebileceğini göstermiştir. Kimi şiirlerinde bir alay sezilir.

Bu parçada sözü edilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ahmet Haşım
B) Yahya Kemal
C) Orhan Veli
D) Ahmet Hamdi Tanpınar
E) Cahit Sıtkı

(1995 ÖYS)

ÇÖZÜM

Bu parçada sözü edilen şair, "Garip" şiirinin temsilcilerinden olan Orhan Veli'dir. Garip şiirinin diğer iki temsilcisi de Melih Cevdet ve Oktay Rifat'tır.

Yanıt: C

c. İkinci Yeni

1950'li yıllarda Garip hareketine tepki olarak doğmuş, sür-realizmi Türk edebiyatında temsil eden bir şiir hareketidir. Bu hareketin şairleri, anlamca kapalı ve soyut bir anlatıma yönelmişlerdir. İkinci Yeni'nin başlıca temsilcileri: Cemal Süreya, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Kemal Özer, Ülkü Tamer, Sezai Karakoç, Muzafer Erdost...

Cemal Süreya: İkinci Yeni'nin öncülerindedir. Biçim kaygısının ağır bastığı yeni bir imge ve yeni bir söyleyiş peşinde olduğu görülür. Eski şiirle bağıni sesten çok imge yoluyla kurar ve çağrışımlardan yararlanır. Şiiri, ince buluşların, duygulanımların, yaşanan gerçekliğin, toplumsal ve kültürel birikimin kendine özgü bir söyleyişle bütünleşmiş bileşimidir.

Yapıtları: **Üvercinka, Göçebe, Sevda Sözleri...** (şiir); **Papirüs'ten Başyazılar, Günübürlük, Şapkam Dolu Çiçekle** (deneme –eleştiri)...

Turgut Uyar: Önceleri kişisel yaşantılarının ve çevresinin izdüşümleri üzerinde durmuş, sonradan toplum ve türelerle çatışan bireyin yenilgisine yakılmış ağıtlar diyebileceğimiz şiirler yazmıştır. 1945 şiirini biçim ve özce yenileştirmiştir.

Yapıtları: **Arz-ı Hal, Türkiyem, Tütünler Islak, Divan** (şiir)...

ç. Öteki Şairler

1923'ten sonra, Ulusal Edebiyat Akımı'nın etkisini sürdürerek ya da Batı şiirinden etkilenecek yazan şairler görülür.

Halka yönelerek yerli bir anlayışla yazan şairler şunlardır:

Ahmet Kutsi Tecer: İçten, ince ve duygusal yönü ağır basan memleket şiirleriyle tanınır. Hececiler'in arasına girmeden, hece ölçüsüne yeni olanaklar aramıştır. Halk edebiyatıyla ilgili kimi araştırmalar yapmıştır.

Yapıtları: **Şiirler** (şiir); **Koçyigit Köroğlu, Köşebaşı** (oyun); **Köylü Temsilleri** (inceleme)...

Kemallettin Kamu: Savaş, yurt, gurbet ve aşk konularında hece ile yazdığı, dili ve ahengi sağlam, lirik-epik şiirleriyle tanınır.

Yapıtları: Şiirleri ölümünden sonra bir kitapta toplanmıştır. Önemli şiirleri: **Bingöl Çobanları, Gurbet...**

Ömer Bedrettin Uşaklı: Ufuk ve deniz özlemi, gurbet te-dirginlikleri temalarını işlemiştir.

Yapıtları: **Deniz Sarhoşları, Yayla Dumani, Sarıkız Mermerleri** (şiir)...

Sade dil ve genellikle hece ölçüsüyle yazdıkları halde, Batılı özellikleri ve söyleyişlerindeki kişisel bakımından değişiklik gösteren şairler de şunlardır:

Ahmet Hamdi Tanpınar: "Kişi-doğa-evren" üçgeni içinde, genellikle şaşkınlık, korku, kaçış temalarını işlemiştir. C. Baudelaire ve P. Valery'den etkilenmiş; kendisine özgü sözcük ve kavramları kullanarak, ilk bakışta göze çarpmayan işleyiş ustalığına ve şiir diline ulaşmıştır. Öykü ve romanlarında "zaman" temasını işlemiş; psikolojik anları ve bilinçaltını aramış, yansıtmıştır.

Yapıtları: **Şiirler** (şiir); **Huzur, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Mahur Beste** (roman); **Yaz Yağmuru, Abdullah Efendi'nin Rüyaları** (öykü); **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi** (inceleme)...

Necip Fazıl Kısakürek: Tekke şiirinin verimlerini çağdaş Fransız şiiri ölçüleriyle kaynaştıran; insanın evrendeki yerini araştıran; madde ve ruh problemlerini, iç âlemin gizli duygu ve tutkularını dile getiren şiirler yazmıştır.

Yapıtları: **Örümcek Ağı, Kaldırımlar, Ben ve Ötesi, Çile** (şiir); **Tohum, Bir Adam Yaratmak, Sabırtası, Reis Bey** (oyun)...

Behçet Kemal Çağlar: Atatürk devrimleri, ulusal duygular, memleket sorunları, yurt güzellikleri üzerine, âşık gelenekleriyle ve hece ölçüsüyle şiirler yazmıştır. "Onuncu Yıl Marşı"nın söz yazarlarındandır (öteki: F.N.Çamlıbel).

Yapıtları: **Erciyes'ten Kopan Çiğ, Burda Bir Kalp Çarpıyor, Malazgirt Zaferinden İstanbul'un Fethine** (şiir)...

Ahmet Muhip Dıranas: Baudelaire sembolizminden etkilenecek; şiirde sese, şekil olgunluğuna önem vermiş, böylece yeni bir şiir dili ve yapısı yaratmaya çalışmıştır.

Yapıtları: **Şiirler** (şiir); **Gölgeler, Çıkmaz** (oyun)...

Cahit Sıtkı Tarancı: Hem heceyle, hem de serbest biçimlerle yazmıştır. C. Baudelaire ve P. Verlaine'den etkilenmiş; yaşamın ve aşkın güzelliğini övmüş, ölümü yüceltmıştır.

Yapıtları: *Ömrümde Sükût, Otuz Beş Yaş, Düşten Güzel, Sonrası* (şiir); *Ziya'ya Mektuplar* (mektup)...

Fazıl Hüsnü Dağlarca: Şiirlerinin özü, sayısı ve boyutu bakımından, Tanzimat'tan beri en verimli şairlerden sayılır. İnsanoğlunun iç ve dış dünyasını, yurt ve dünya insanını çok yönlü davranış ve çatışmalarıyla işlemiş; soyut-somut durumlar üzerinde derinleşmiştir. Bunları yaparken, kendisine özgü hayaller, benzetmeler, simgeler kullanmıştır.

Yapıtları: *Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Âsû, Üç Şehitler Destanı, İstiklal Savaşı, Sivaslı Karınca, Kınalı Kuzu Ağıdı* (şiir)...

Behçet Necatigil: Şiirde kırk yılını; orta halli bir vatandaşın, birey olarak başından geçebilecek durumlarını anlatmaya; "ev-aile-yakın çevre" üçgeninde, gerçek ile hayal yaşantılarını iletmeye, duyurmaya harcamıştır.

Yapıtları: *Kapalıçarşı, Evler, Eski Toprak, Arada, İki Başına Yürümek, Kareler Aklar* (şiir)...

Cahit Külebi: Anadolu insanının yaşamını, doğa ve toplum ilişkilerini, acılarını kendine özgü bir dil kıvraklığı ve yalınlığıyla, gerçekleri soyutlamadan yansıtmıştır. Halk şiiri kaynaklarından yararlanarak sevecen, sıcak, ince bir havayla şiirler yazmıştır.

Yapıtları: *Adamın Biri, Rüzgâr, Atatürk Kurtuluş Savaşında, Yeşeren Otlar, Yangın* (şiir)...

Attılâ İlhan: Şiirlerinde, zengin bir imge örgüsüne dayalı lirik bir söyleyişle, barış, özgürlük, insan sevgisi, yarın inancı gibi toplumsal; bunaltı, yalnızlık, umutsuzluk, aşk, ölüm gibi bireysel temlere yönelmiştir. Romanlarında da şehir insanını, kendisini çevreleyen, toplumsal ekonomik ve siyasal koşullar içinde, ama bireyselliğinden vazgeçmeden vermiştir.

Yapıtları: *Divan, Sisler Bulvarı, Ben Sana Mecburum, Elde Var Hüzün, Ayrılık Sevdaya Dahil...* (şiir); *Sokaktaki Adam, Kurtlar Sofrası, Bıçağın Ucu, Fena Halde Leman...* (roman); *Gerçekçilik Savaşı, Hangi Atatürk, İkinci Yeni Savaşı* (deneme)...

ÖRNEK 2

Şiire heceyle başlayan, serbest ölçüyle hemen her konuda çok ürün veren, usta bir ozandır. İlk kitabından bu yana sürekli kendini aşmaya çalışmıştır. Bireyselden toplumsala, ulusaldan evrensele uzanan bir çizgide, özü ve söyleyiş sağlamlığıyla kolay öykünülemeyecek, özgün bir şiir gerçekleştirmiştir. "Türkçem benim ses bayrağım." diyen ozan, kendine özgü bir dil yapısı, bir biçim yaratmıştır. Kurtuluş Savaşımızla ilgili şiirlerini bir kitapta toplamıştır. Yapıtlarından biri de "Çocuk ve Allah"tır.

Bu parçada sözü edilen şair aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Mehmet Emin Yurdakul B) Ahmet Muhip Dıranas
C) Fazıl Hüsnü Dağlarca D) Ziya Osman Saba
E) Cahit Sıtkı Tarancı

(1998-II)

ÇÖZÜM

Bu parçada tanıtılan ozan Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır.

Yanıt: E

B. CUMHURİYET DÖNEMİNDE DÜZYAZI

Memduh Şevket Esendal: Kısa öykü türüne çağdaş nitelikler kazandırmıştır. "Çehov tarzı" diye de bilinen olaysız öykü türünü edebiyatımızda geliştirmiştir. Gerçek, basit günlük olayları konu alır. Her kesimden insanı büyük bir doğrulukla anlatır.

Yapıtları: *Ayaşlı ve Kiracıları* (roman), *Otlakçı, Mendil Altında, Veysel Çavuş, Hava Parası...* (öykü)

Sait Faik Abasıyanık: Türk öykücülüğünün en büyük adlarından. İstanbul'u, Adalar'ı, denizi, balıkçıları, balıkları, sarhoşları, kimsesizleri konu aldığı öykülerinde, Anadolu insan sevgisidir. "Bir insanı sevmekle başlar her şey." der. Yazdıkları, biçim olarak "olay öykücülüğü"nden ayrılır. Bu öykülerde yaşamdan kesitler vardır.

Yapıtları: *Şimdi Sevişme Vakti* (şiir); *Semaver, Sarnıç, Şahmerdan, Lüzumsuz Adam, Mahalle Kahvesi, Havada Bulut, Son Kuşlar, Az Şekerli, Tüneldeki Çocuk* (öykü); *Medar-ı Maişet Motoru, Kayıp Aranıyor* (roman)...

Peyami Safa: Realist ve natüralist Fransız romancılarının etkisi altında kalmıştır. Romanlarının bir bölümünde ruhsal çözümlenmeler ağır basar. Edebiyatımızda, psikolojik roman türündeki başarısıyla tanınır. Romanlarının bir bölümünde ise, toplumsal değişmelerin yarattığı sarsıntıları işler.

Yapıtları: *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu, Fatih-Harbiye, Bir Tereddütün Romanı, Sözde Kızlar, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* (roman)...

Abdülhak Şinasi Hisar: Eski İstanbul görüntüleri içinde, varlıklı, aylak kişilerin yaşayışlarını geçmiş zaman özlemiyle anlatmıştır.

Yapıtları: *Fahim Bey ve Biz, Çamlıca'daki Eniştemiz...* (roman); *Boğaziçi Yalıları, Geçmiş Zaman Köşkleri, İstanbul ve Pierre Loti* (anı-deneme)...

Haldun Taner: Gücünü gözlem, gülmece ve yergiden alan öyküleriyle tanınmıştır. Sanat yaşamımızı "epik tiyatro" ile tanıştırmıştır.

Yapıtları: *Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu, On İkiye Bir Var, Ayışığında "Çalış-kur"* (öykü); *Keşanlı Ali Destanı, Sersem Kocanın Kurnaz Karısı, Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım* (oyun); *Devekuşuna Mektuplar, Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil* (anı, makale, deneme)...

Nurullah Ataç: Öykü ve roman türünde yapıtlar vermemle birlikte, Cumhuriyet edebiyatının düzyazı ustasıdır. Türkçenin özleşmesi için çalışmıştır. Deneme, günce, eleştiri ve söyleşileri; *Karalama Defteri, Ararken, Diyelim, Söyleşiler, Günce, Okuruma Mektuplar...* adlı kitaplarında toplanmıştır.

Aziz Nesin: Gerçeğin, olayların, durumların, kişilerin güldürücü yanlarını ince bir yergiyle besleyerek Türk gülmece edebiyatında yetkin örnekler vermiştir.

Yapıtları: **Damda Deli Var, Fil Hamdi, Toros Canavarı, Deliler Boşandı, Havadan Sudan, Memleketin Birinde Hoptininam, Uyusana Tosunum...** (öykü); **Gol Kralı, Zübük, Şimdiki Çocuklar Harika, Tatlı Betüş, Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz...** (roman); **Toros Canavarı, Çıçu, Hadi Öldürsene Canikom...** (oyun)

Tarık Buğra: Öykü, roman ve oyun yazarıdır. Yapıtlarında, dış görünüşlerin ötesindeki "iç"i vermeye çalışan, çözümlenici bir tutum izlemiştir.

Yapıtları: **Oğlumuz, Yarın Diye Bir Şey Yoktur...** (öykü); **Küçük Ağa, İbiş'in Rüyası, Yağmur Beklerken...** (roman); **Ayakta Durmak İstiyorum, Yüzlerce Çiçek Birden Açtı...** (oyun)

Fakir Baykurt: Edebiyatı, insanları bilinçlendirmede bir araç olarak görmüş, köy gerçeğini idealist bir tutumla işlemiştir.

Yapıtları: **Çilli, Anadolu Garajı, On Binlerce Kağrı...** (öykü); **Yılanların Öcü, İrazcanın Dirliği, Onuncu Köy, Amerikan Sargısı, Kaplumbağalar, Tırpan, Keklik...** (roman)

Necati Cumalı: Edebiyatın hemen her dalında belli bir başarı çizgisinin altına düşmeyen ürünler vermiştir. Günlük yaşam, toplum ilgi alanıdır. Yaşantımızdan kesitleri gerçekçi bir biçimde vurgulamıştır. Yazdığı bütün türlerde uzatmalardan kaçınan, şiirsel bir yoğunluk yaratmıştır.

Yapıtları: **Kızılçullu Yolu, Yağmurlu Deniz, Aşklar ve Yalnızlıklar, İmbatla Gelen...** (şiir); **Susuz Yaz, Ay Büyürken Uyuyamam, Makedonya...** (öykü); **Tütün Zamanı, Acı Tütün, Aşk da Gezer, Viran Dağlar...** (roman); **Boş Beşik, Ezik Otlar, Vur Emri, Nalınlar, Derya Güllü...** (oyun); **Niçin Aşk, Ulus Olmak...** (deneme)

Orhan Kemal: Çalışmalarını öykü alanında yoğunlaştırmış; işçi çevrelerini, gecekondu yaşamını, gurbetçilerin serüvenlerini, geçim kaynaklarını, küçük insanın dünyası çevresinde gerçekçi bir tutumla anlatmıştır. Doğal, sürükleyici bir anlatımı vardır.

Yapıtları: **Ekmek Kavgası, 72. Koğuş, Arka Sokak...** (öykü); **Baba Evi, Avare Yıllar, Murtaza, Bereketli Topraklar Üzerinde, Suçlu, El kızı, Vukuat Var, Hanımın Çiftliği...** (roman)

Kemal Tahir: Köylünün dünyasını, değişen mülkiyet ilişkilerini, siyasal çekişmeler çevresinde Batılılaşma hareketini işlemiştir. Törelere bağlı yerli dekor ve renkleri ustaca kullanmıştır.

Yapıtları: **Göl İnsanları** (öykü); **Sağırdere, Rahmet Yolları Kesti, Yorgun Savaşçı, Devlet Ana, Karılar Koğuşu, Bozkırdaki Çekirdek...** (roman)

Yaşar Kemal: Ünu yurt dışına taşan ve yapıtları birçok dile çevrilen yazarlarımızdandır. Doğa-insan ilişkilerini, insanı insan yapan tutkuları, korkuları, düşleri şiirsel bir anlatımla sergilemiştir. Toplumsal gerçeklikle insan gerçeği arasındaki bağlantıyı kurabilmesi başarısını artırmıştır. Anlatımındaki destansılık da romanlarının başlıca özelliğidir.

Yapıtları: **Sarı Sıcak, Kuşlar da Gitti...** (öykü); **İnce Memed, Orta Direk, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufçuk Yusuf, Ağrıdağı Efsanesi, Üç Anadolu Efsanesi, Binboğalar Efsanesi, Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tanyeri Horozları...** (roman); **Bu Diyar Baştan Başa, Bir Bulut Kaynıyor...** (röportaj); **Baldaki Tuz, Sarı Defterdekiler...** (fıkra-deneme)

- Cumhuriyet döneminin diğer önemli öykü, roman ve oyun yazarları: **Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Ali, Rifat Ilgaz.**
- Cumhuriyet döneminin önemli oyun yazarları: **Musahipzade Celal, Cevat Fehmi Başkut, Turgut Özakman, Turan Oflazoğlu, Güngör Dilmen...**

MEF YAYINCILIK

ÖRNEK 3

Türk öykücülüğünün özelliklerini kavramak istiyorsak öncelikle bu üç yazarımızı çok iyi tanımamız gerekir. Abdullah Efendinin Rüyalarıyla ---- , Ekmek Kavgası'yla ---- , Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu'yla ---- , Cumhuriyet Dönemi öykücülüğünde önemli yeri olan sanatçılar arasında sayılır.

Bu parçada boş bırakılan yerlere getirilmesi gereken yazar adları aşağıdakilerin hangisinde sırasıyla verilmiştir?

- Ahmet Hamdi Tanpınar – Orhan Kemal – Haldun Taner
 - Haldun Taner – Ahmet Hamdi Tanpınar – Orhan Kemal
 - Orhan Kemal – Ahmet Hamdi Tanpınar – Haldun Taner
 - Ahmet Hamdi Tanpınar – Haldun Taner – Orhan Kemal
 - Haldun Taner – Orhan Kemal – Ahmet Hamdi Tanpınar
- (2006 ÖSS)

ÇÖZÜM

Abdullah Efendi'nin Rüyaları, Yaz Yağmuru adlı öykü kitapları Ahmet Hamdi Tanpınar'a; Ekmek Kavgası, Sarhoşlar, Çamaşırcının Kızı, Grev... Orhan Kemal'e; Şişhane'ye yağmur Yağıyordu, Ayışığında "Çalış-Kur", On İkiye Bir Var... Haldun Taner'e aittir.

Yanıt: A

DENEME VE ELEŞTİRİ

1940'tan günümüze, gerek deneme gerekse eleştiri türünde önemli gelişmeler olmuş, önemli kişilikler öne çıkmıştır. Deneme türünde “**Suut Kemal Yetkin, Cemil Meriç, Mehmet Kaplan, Melih Cevdet Anday**”, eleştiri türünde “**Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar**”, inceleme türünde “**Asım Bezirci, Vasfi Mahir Kocatürk, Mehmet Kaplan, Atilla Özkırımlı...**” önemli yazarlardır.

Suut Kemal Yetkin: Şiir, sanat ve felsefe üzerine yazdığı yapıtlarıyla tanınır. 1940'tan sonra denemeleriyle öne çıkar. Eleştiri ve deneme türündeki yazılarında estetik, sanat felsefesi, felsefe onun ilgi alanıdır.

Yapıtları: Edebiyat Üzerine, Edebiyat Konuşmaları, Filozofi ve Sanat, İslam Mimarisi, Büyük Ressamlar, Estetik ve Ana Sorunlar, İslam Ülkesinde Sanat, Estetik, Sanat Meseleleri (deneme); Ahmet Haşim ve Sembolizm, Edebi Meslekler, Türk Mimarisi (inceleme).

Asım Bezirci: Araştırmacı ve eleştirmendir. Nesnel-bilimsel eleştiri anlayışını savunmuştur. 1960'tan sonra, araştırmacı olarak edebiyat incelemeleri yapmıştır.

Yapıtları: Dünden Bugüne Türk Şiiri, Seçme Romanlar, Nâzım Hikmet ve Seçme Şiirleri, Seçme Hikâyeler (inceleme). Ayrıca eleştiri ve biyografi türünde birçok yapıtı vardır.

GÜNÜMÜZ HALK EDEBİYATI

Âşık geleneği, eskisi kadar yoğun ve etkili olmamakla birlikte, günümüzde de sürmektedir. Ülkemizde, kentleşme süreci, iletişim araçlarının gelişmesi vb. etkiler nedeniyle, eski halk şiirinin geleneksel tüm özellikleri, günümüz Halk edebiyatında yoktur. Cumhuriyet'ten günümüze, yapılan edebiyat ve folklor araştırmaları ile halkın sözlü ürünleri yazıya geçirilmiş, derleme çalışmaları ile âşıkların eserleri kalıcı kılınmıştır.

Bu dönemde öne çıkan önemli âşıklar, “**Âşık Veysel, Yaşar Reyhani, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova...**”dır.

Âşık Veysel: 1973'te kaybettiğimiz ünlü halk ozanı, geçirdiği çiçek hastalığı nedeniyle, yedi yaşında bir gözünü, kısa bir süre sonra da kaza sonucu diğer gözünü kaybeder. Daha o yaşlarda sazla tanışan ozan, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından ölümüne kadar, tasavvuf felsefesiyle halkın yaşamını, Cumhuriyet'i ve Atatürk'ü, teknolojik gelişmeleri, özellikle kendi iç güzelliğini, keder ve sevinçlerini türkülerine dökmüş, kendi deyişiyle “gönül gözüyle” gördüğü doğa güzelliklerini ve toplumsal sorunları da ele almıştır.

Yapıtları: Besteleyip söylediği yapıtları, “**Deyişler, Sazımdan Sesler, Dostlar Beni Hatırlasın**” adlı kitaplarda toplanmıştır.

ÇÖZÜMLÜ TEST

1. Yazarın on dokuz öyküsünü derleyen ve en sevilen kitaplarından biri olan eserde ilk öykü -kitabın adı da budur- Son Kuşlar, adeta kökleri kurutulmak istenen doğa güzelliklerine, kuşlara yakılmış bir ağıttır. Kuşlar adaya iki aydır gelmez olmuşlardır; çünkü kuşlar bir damlacık etleri için yakalanmakta, Kostantin Efendi'ye satılmaktadır.

Bu parçada sözü edilen kitabın yazarı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sait Faik Abasıyanık
B) Memduh Şevket Esendal
C) Ömer Seyfettin
D) Orhan Kemal
E) Reşat Nuri Güntekin

ÇÖZÜM

Parçada İstanbul'u, adaları, sıradan insanın yaşayışını şiirsel bir anlatımla öykülerine aktaran ve kısa öykücülüğümüzdün usta yazarı olan Sait Faik'tan söz edilmiştir.

Yanıt: A

2. Yaşamı boyunca eğitimcilikle şairliği ve yazarlığı birlikte sürdürdü. Genç yaşta şiir yazmaya başlamıştı. Şair Yahya Kemal Beyatlı'nın öğrencisi olmuş, şiirlerindeki titiz işçiliği ve müziği ondan miras almıştı. Şiirleri imgeler, çağrışımlar, psikolojik anıştırmalar ve özellikle de zaman teması üzerinde yoğunlaşmıştır. Düzyazıları da şiirleri kadar ünlü olan sanatçımızın “Huzur” gibi usta işi romanları “Beş Şehir” gibi çok beğenilmiş deneme yapıtı, ayrıca araştırma yapıtları vardır.

Bu parçada sözü edilen sanatçı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ahmet Haşim
B) Ahmet Kutsi Tecer
C) Ahmet Hamdi Tanpınar
D) Ahmet Muhip Dıranas
E) Ömer Bedrettin Uşaklı

ÇÖZÜM

Burada sözü edilen yapıtlardan başka Saatleri Ayarlama Enstitüsü (roman), Abdullah Efendi'nin Rüyalari (öykü) XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi gibi yapıtları da olan yazar ve şair Ahmet Hamdi Tanpınar'dır.

Yanıt: C

3. Gündüzleri yağmur yağıyor;
Ay doğuyor geceleri
Ve pazar kuruluyor karşı meydanda
Onunsa daima;
Yol mu, para mı, mektup mu...
Bir düşündüğü var.

Bu dizeler “Garip şiiri”nin aşağıda sıralanan özelliklerinden hangisine örnek olabilecek ayrıntılar içermemektedir?

- A) Konuşma diline yakın bir dille yazılmıştır.
B) Söz ve anlam sanatlarından kaçınılmıştır.
C) Günlük yaşam konu alınmıştır.
D) Ölçü ve uyak önemsenmemiştir.
E) Nükte, şaşırtma ve tekerlemeye yer verilmiştir.

ÇÖZÜM

Böyle sorularda, seçilen örnek parçayı, çok iyi algılamak zorundayız. Bu dizelerde ölçü ve uyağın bulunmadığını, söz sanatlarına yer verilmediğini; günlük yaşamdan çizgiler aktarıldığını, konuşma dilinin sadeliğine başvurulduğunu anlıyoruz. “E” ile ilgili ayrıntı yok.

Yanıt: E

4. Aşağıdakilerden hangisi, II. Yeni sanatçıları arasında yer almaz?

- A) Ece Ayhan
B) Cemal Süreya
C) Turgut Uyar
D) Melih Cevdet Anday
E) İlhan Berk

ÇÖZÜM

II. Yeni hareketi içinde yer alan şairler A, B, C, E’de belirtilen adlardır. Melih Cevdet Anday I. Yeni (Garip) içinde yer almıştır.

Yanıt: D

5. “Ben Sana Mecburum” başlıklı şiiri aynı adı taşıyan şiir kitabının da adıdır. Günümüzün en üretken şair ve yazarlarından. Sisler Bulvarı, Yağmur Kaçağı, Bela Çiçeği gibi birçok şiir kitabının yanında Kurtlar Sofrası, Sırtlan Payı, Yaraya Tuz Basmak, Fena Halde Leman gibi romanları ve deneme, anı türünde pek çok yapıtı vardır.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi tanıtılmaktadır?

- A) Attilâ İlhan
B) Fazıl Hüsnü Dağlarca
C) Behçet Necatigil
D) Cemal Süreya
E) Ahmet Muhip Dıranas

ÇÖZÜM

Parçada tanıtılan şair ve yazarımız, 2005’te aramızdan ayrılan Attilâ İlhan’dır.

Yanıt: A

6. “Evler”in şairi olarak da tanınan sanatçı, şiirlerinde iddiasız insanın gündelik duyarlılıklarına eğilmiştir. Büyük kahramanların destanını değil, sıradan insanın gücünü, kabullenişini taşır şiirlerine. Söyleyiş olarak da yalınlık, doğallık ve yoğunluk temel ilkeleri olmuştur. Dizeleri genellikle kısa ama bilgedir. Evler, Solgun Bir Gül Dokununca, Sevgilerde gibi duygulu şiirleri ile şiirimizde özgün bir yer edinmiştir.

Bu parçada tanıtılan şair, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Behçet Necatigil
B) Asaf halet Çelebi
C) İlhan Berk
D) Ahmet Muhip Dıranas
E) Kemalettin Kamu

ÇÖZÜM

Bu parçada tanıtılan sanatçımız, şiirlerinin yanı sıra radyo oyunları, çevirileri, “Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü” gibi yapıtları da olan Behçet Necatigil’dir.

Yanıt: A

7. Cumhuriyet dönemi öykü yazarlarımızdandır. Edebiyatımıza yeni bir öykü anlayışı getirerek olay ve düşünceden çok, duygu ve davranışlar üzerinde durur. Eserlerindeki kişiler, günlük yaşamda iç içe olduğumuz sıradan insanlardır. Bu insanlara sevgi dolu bir yürekle bakar. Kısa, yalın bir dil, yer yer de argo söz-cükler kullanır.

Bu parçada sözü edilen yazarımız, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sait Faik Abasıyanık
B) Hüseyin Rahmi Gürpınar
C) Memduh Şevket Esendal
D) Halit Ziya Uşaklıgil
E) Ömer Seyfettin

ÇÖZÜM

Parçada özellikleri anlatılan yazarımız Sait Faik Abasıyanık’tır.

Yanıt: A

8. Halide Edip Adivar’ın ---- romanı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun ---- romanı, Reşat Nuri Güntekin’in ---- romanı, Kurtuluş Savaşı havasını yansıtan eserlerdendir.

Bu cümlede boş bırakılan yerlere, aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

- A) Tatarcık, Sodom ve Gomere, Damga
B) Sinekli Bakkal, Yaban, Yeşil Gece
C) Ateşten Gömlek, Yaban, Yeşil Gece
D) Vurun Kahpeye, Kiralık Konak, Çalığışu
E) Ateşten Gömlek, Bir Sürgün, Yaprak Dökümü

ÇÖZÜM

Kurtuluş savaşı’nı konu alan pek çok roman ve öykümüz vardır. Buradaki boşluklara sırasıyla C’deki roman adları yazılacaktır.

Yanıt: C

KONU TESTİ

1. Orhan Veli Kanık, Türk şiirinde iki arkadaşıyla birlikte büyük bir atılım yapmış, yeni bir anlayışın öncüsü olmuştur. 1941'de arkadaşlarıyla birlikte yayımladığı kitap ve yazdığı önsöz, Türk şiirinin günden güne donmuş olan eski değerlerini yıkmış, şiire başka bir açıdan bakılmasını sağlamıştır. Ölçüye başkaldırıp serbestçe yazmak, kafiyeyi şiir için gerekli görmemek, şairane duygularla, parlak görüntüleri şiirden silmek, şiiri sokağa ve gerçek hayata çıkarmak... İşte Orhan Veli'nin açtığı çığırın ilkeleri...

Bu parçada sözü edilen şiir akımının temsilcileri, aşağıdakilerden hangisiyle adlandırılır?

- A) II. Yeniler B) Maviciler C) Hisarçılar
D) I. Yeniler E) Yedi Meşaleciler

2. **Aşağıdaki yazar-yapıt eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?**

- A) Memleket Hikâyeleri – Refik Halit Karay
B) Zeytindağı – Falih Rıfıkı Atay
C) Otlakçı – Memduh Şevket Esendal
D) Köşebaşı – Ahmet Kutsi Tecer
E) Karalama Defteri – Behçet Necatigil

3. “Ne içindeyim zamanın / Ne de büsbütün dışında” diye başlayan şiiri ile de hatırlanan edebiyatçımızın asıl ününü ve önemini, Huzur, Sahnenin Dışındakiler gibi romanları ve Yaşadığım Gibi adlı kitapta topladığı denemeleri belirlemiştir. Aynı zamanda edebiyat profesörü olan yazarın alanında son derece önemli görülen 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı bir çalışması da bulunmaktadır.

Bu parçada tanıtılan edebiyatçı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yakup Kadri Karaosmanoğlu
B) Nurullah Ataç
C) Ahmet Hamdi Tanpınar
D) Recaizade Mahmut Ekrem
E) Behçet Necatigil

4. Öykü ve oyun yazarıdır. İç ve dış gözlemi kuvvetlidir. Öykülerinde genellikle iki yüzlü insanları işleyen sanatçı, oyunlarında mizah ve hiciv havası estirir. Amacı kendi ifadesiyle toplumun, çevremizin bütün tiplerinin kalıbına girebilmek, onları kendi ağızları ve düşünüş tarzlarıyla konuşturabilmek, toplumun aksaklıklarını gerek realist tasvirlerle gerek alaya alarak hicivle göstermektir. “Sersem Kocanın Kurnaz Karısı” adlı tiyatro eserinde de “On İkiye Bir Var” öyküsünde de bu özelliklerini görebiliriz.

Bu parçada sözü edilen sanatçı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Behçet Necatigil B) Necati Cumalı
C) Haldun Taner D) Turan Oflazoğlu
E) Orhan Asena

5. Cumhuriyet döneminin en ünlü mizah yazarıdır diyebiliriz. Marko Paşa, Malum Paşa, Alibaba, Zübük gibi mizah dergilerinde yazdı. Toplumun aksayan, yergiye elverişli olaylarını; türedi, sonradan görme, züppe tiplerini karikatürize ederek, abartılı bir anlatımla aktardı. Yapıtları okunma rekoru kırdı. Rifat Bey Neden Kaşınıyor, Deliler Boşandı, Fil Hamdi, Toros Canavarı, Damda Deli Var... yapıtlarından birkaçıdır.

Bu parçada tanıtılan yazar, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Refik Halit Karay B) Haldun Taner
C) Aziz Nesin D) Orhan Kemal
E) Sabahattin Ali

6. Roman, konusunu ünlü tiyatro sanatçısı Naşit'in yaşamından almıştır. Çileli sanat ortamında gelişen duygulu ve fırtınalı bir aşkı yansıtır. Bu yapıtta, tiyatro dünyasında ekmek parası için çırpınan, kıskanan, köstekleyen, kösteklenen insanları tanıma fırsatını yakalar okur. Akıcı bir üslupla başlayan roman, okuru yapıta bağlar.

Bu parçada sözü edilen yapıt ve yazarı, aşağıdakilerin hangisidir?

- A) İbişin Rüyası – Tarık Buğra
B) Sinekli Bakkal – Halide Edip Adivar
C) Şipsevdi – Hüseyin Rahmi Gürpınar
D) Yaprak Dökümü – Reşat Nuri Güntekin
E) Ayaşlı ve Kiracıları – Memduh Şevket Esendal

7. Ünlü öykü ve roman yazarlarımızdandır. Köy Enstitüsü çıkışlı bir öğretmen olan bu yazarımız özellikle Orta Anadolu insanının serüvenini anlatan ürünler verdi. Birçok yapıtı, sinemaya da uyarlandı. Yılanların Öcü, İrazca'nın Dirliği, Tırpan, Onuncu Köy, Kaplumbağalar gibi romanları çok beğenildi, çok okundu. Gerçekçi, ilerici bir yazar olarak günümüz edebiyatındaki yerini aldı.

Bu sözler, aşağıdaki yazarlardan hangisini tanıtmaktadır?

- A) Fakir Baykurt
C) Yaşar Kemal
B) Necati Cumalı
D) Orhan Kemal
E) Kemal Tahir

8. XX. yüzyıl romancılarındandır. Edebiyata eleştiri ve şiirle başlamış, asıl ününü roman alanında sağlamıştır. "Fahim Bey ve Biz" onu üne kavuşturan ilk romanıdır. "Çamlıca'daki Eniştemiz" adlı romanı, Boğaziçi Yalıları, Geçmiş Zaman Köşkleri gibi anı kitapları ünlüdür. Kusursuz ama çok uzun cümleler kuran bir yazar olarak bilinir.

Bu parçada tanıtılan yazarımız, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Orhan Kemal
B) Haldun Taner
C) Ahmet Hamdi Tanpınar
D) Abdühak Şinasi Hisar
E) Attilâ İlhan

9. Kendine özgü şiir anlayışıyla halk şiiri arasında köprü kurmaya çalıştı. Halk şiirinden ve halk ağzı söyleyişlerinden yararlanarak hece ölçüsüyle şiirler yazdı. Günlük olaylardan, çalkantılardan uzak bir dünyanın güzelliklerini anlattı. Denizden Çalınmış Ülke, Sessiz Nehir, Kardelenler gibi şiir kitapları vardır.

Bu parçada tanıtılan günümüz şairi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ahmet Muhip Dıranas
B) Cahit Sıtkı Tarancı
C) Behçet Necatigil
D) Ahmet Kutsi Tecer
E) Zeki Ömer Defne

10. "Kaldırımlar" şiiri belki de şairinden daha ünlüdür. Oysa "Kaldırımlar" şairinin, adını yaşatacak daha nice güzel şiiri vardır. Behçet Necatigil'in ifadesiyle, "Tekke şiirimizin verimlerini modern Fransız şiiri ölçüleriyle değerlendiren, şiirlerinde insanın evrendeki yerini araştıran, madde ve ruh problemlerini, iç âlemin gizli duygu ve tutkularını dile getiren ----, oturmuş bir dil ve sağlam bir teknikle yazdı."

Bu parçada boş bırakılan yere, aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Behçet Necatigil
B) Necip Fazıl Kısakürek
C) Cahit Sıtkı Tarancı
D) Ziya Osman Saba
E) Attilâ İlhan

11. Şiirlerinde vatan, bayrak, millet, kahramanlık, tarih, doğa, aşk temalarını işledi. Sade bir dil kullandı. "Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor" adlı şiir kitabı ünlüdür.

Bu parçada tanıtılan şair, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Arif Nihat Asya
B) Fazıl Hüsnü Dağlarca
C) Sabri Esat Siyavuşgil
D) Zeki Ömer Defne
E) Halit Fahri Ozansoy

12. Cumhuriyet döneminde özellikle tiyatro alanında yapıt vermiş birçok yazarımız var: (I) Cevat Fehmi Başkut (Buzlar Çözülmeden, Paydos...) (II) Haldun Taner (Keşanlı Ali Destanı...), (III) Turan Ofazoğlu (Deli İbrahim, IV. Murat...), (IV) Refik Erduran (Cengiz Han'ın Bisikleti, Direkler Arasında), (V) Turgut Özakman (Güneşte On Kişi, Duvarların Ötesi, Ah Şu Gençler...)

Son günlerde "Şu Çılgın Türkler" adlı romanıyla ününün zirvesine çıkan yazarımız, bu parçadaki numaralanmış adlardan hangisidir?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

YAKINÇAĞDA AVRUPA

Yakınçağda Avrupa'da Bilim ve Teknik Alanda Meydana Gelen Gelişmeler Nelerdir?

Avrupa'da bilimsel gelişmeler Rönesans ile başlamıştı. XVII. yüzyılda Rönesans'la birlikte skolastik düşünce yerini özgür düşünce ve araştırmaya bıraktı. XVIII. yüzyılda bilimsel buluşlar sistemleştirildi. Bu yüzyıldaki bilimsel gelişmeler Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin temelini oluşturdu. Avrupa'da bu döneme "Aydınlanma Çağı" dendi.

Bu dönemdeki bazı teknik gelişmeler şunlardır:

- Işığın parçalardan oluştuğu teorisi ortaya atıldı.
- Güneş sisteminin oluşumu açıklandı.
- Termometre ve pil bulundu.
- İlk buhar makinesi bulundu.
- Ateşli pompa sistemi bulundu.
- Hastalıkların mikroplardan meydana geldiği kanıtlandı.

Yakınçağda Avrupa'da Siyasal Alanda Meydana Gelen Gelişmeler Nelerdir?

• Amerika Birleşik Devletleri Kuruldu

- Coğrafi Keşiflerden sonra İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar Kuzey Amerika'ya yerleşmeye başladılar. XVI. yüzyılda günümüz Amerika Birleşik Devletleri'nde on üç İngiliz kolonisi kuruldu. Bu kolonilerin başındaki yöneticiler, İngiltere kralı tarafından atanıyordu.
- **İngiliz Kolonilerinin İsyan Etmesi:** Yedi Yıl Savaşları'yla ekonomisi bozulan İngiltere, kolonilere sattığı tütün ve çaya yeni vergiler koydu. Koloniler, İngiliz mallarına boykot uyguladılar ve çayları denize döktüler. İngiltere'nin suçluları yargılamak istemesine karşı çıkan koloniler ayaklanmayı başlattı.
- **1774 Filedelfiya Kongresi Toplandı:** Toplantı sonunda, İngiliz Hükümeti'nden kolonilerin görüşü alınmadan vergi alınmaması istendi. İngiltere, bu kararı reddetti.
- **1775 Filedelfiya Kongresi Toplandı:** Bu toplantıda İngiltere ile savaş kararı alındı.
- 1776'da İnsan Hakları Bildirisi yayınlandı.
- **1783 Versay Antlaşması İmzalandı:** Sekiz yıl süren savaşların sonunda, Fransa ve Hollanda'nın da desteğiyle, koloniler İngiltere'ye karşı başarılı oldular. İngiltere yapılan antlaşmayla, Amerika'daki kolonilerin bağımsızlığını kabul etti.
- 1787'de Amerika Birleşik Devletleri kuruldu ve ilk anayasa kabul edildi. George Washington başkan oldu.

• Fransız İhtilali Başladı

İhtilal Öncesi Fransa'nın Genel Durumu Şöyleydi:

Fransa, mutlak krallıkla yönetiliyordu. Kral XVI. Lui, ülkeyi istibdatla (baskı) yönetiyordu. Halk farklı imtiyazlara sahip sınıflara ayrılmıştı.

Anahtar sözcük

Sınıf ayrıcalıkları: Fransa'da halk; asiller, din adamları, burjuvalar ve köylüler olarak sınıflara ayrılmıştı. Asiller ve din adamları imtiyazlı (ayrıcalıklı) sınıfları oluşturuyorlardı. Burjuvalar, şehirlerde oturuyorlar ve ticaretle uğraşıyorlardı. Vergi yükümlülükleri vardı, ancak siyasi hakları yoktu. Köylüler, nüfusun çoğunluğunu oluşturuyordu. Buna karşın hiçbir hakları yoktu.

MEF YAYINCILIK

Ekonomi son derece kötüydü ve vergiler sürekli artırılıyordu. Soylular bolluk içinde yaşarken, halk yoksulluk içindeydi.

İhtilalin Nedenleri Şunlardır: Burjuvalar, yönetimde söz sahibi olmak istiyorlardı. Fransız düşünürleri, halkı etkileyerek ihtilalin hazırlayıcısı oldular. 1776'da yayınlanan Amerika Bağımsızlık Bildirisi, Fransız halkını etkiledi. İngiltere de meşrutiyet yönetimiyle Fransa'ya örnek oldu.

İhtilalin Başlaması ve Gelişmesi Şöyledir: Kral XVI. Lui, mali alanda yapılan düzenlemelerin sonuç vermemesi üzerine Etajenero Meclisi'ni toplantıya çağırıldı. Bu mecliste asillerin, rahiplerin, burjuvaların ve köylülerin temsilcileri bulunuyordu. Halk temsilcileri çoğunluk oldukları iddiasıyla, meclisi milli meclis ilan ettiler ve meclis onayı olmadan vergi alınmayacağına karar verdiler. Kralın bu kararı kabul etmemesi ve meclisi dağıtmaya kalkması üzerine halkın, Bastil Hapishanesi'ni basıp, mahkûmları serbest bırakmasıyla ihtilal başladı (14 Temmuz 1789). Fransa'da yeni bir anayasa hazırlandı ve bu anayasa ile birlikte "İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi" yayınlandı (28 Ağustos 1789). Fransa'da devrim sürecinde meclisler kuruldu, partiler açıldı, önce meşrutiyet daha sonra cumhuriyet ilan edildi. Kral ve kraliçe idam edildi.

Fransız İhtilali'nin Sonuçları Şunlardır:

- Sınıf ayrıcalıkları ortadan kaldırıldı. Vatandaşların eşitliği prensibi kabul edildi.
- Mutlak krallıkların yerini meşrutiyet ve cumhuriyet rejimleri aldı.
- İnsan hakları anayasalarla güvence altına alındı.
- Eşitlik, kardeşlik, özgürlük, laiklik, adalet, anayasacılık ve milliyetçilik kavramları Avrupa'ya ve dünyaya yayıldı.

- Siyasal alanda milliyetçilik (ulusçuluk) düşüncesinin yaygınlaşması çokuluslu imparatorlukların dağılma sürecine girmesine yol açtı.
- Ulus – devlet modeli bütün kıta Avrupasına yayıldı.

Anahtar sözcük

Ulus – devlet: Fransız Devrimi ile ortaya çıkan ulus – devlet, sınırları belirlenmiş bir ülke üzerinde, tek bir otoritenin egemen olması, bütün ülkede tek bir yönetimin ve hukuk sisteminin uygulanmasıdır. Ulus – devlet, egemenliğini Tanrı'dan değil, o ülkenin halkından alır.

Ulusçuluk: Ulusçuluk düşüncesi, çok farklı kimliklere sahip toplulukların bir potada eritilerek onlardan belli bir ülke sınırları içinde yaşayan bir halk, yani ulus yaratılmasını sağladı. Bu nedenle ulus - devletlerin kurulması sürecini, "ulusların kurulması" süreci izledi.

Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri Şunlardır:

- Osmanlı Devleti çokuluslu bir imparatorluktu. Bu nedenle Fransız Devrimi'nin yaydığı ulusçuluk akımlarından etkilendi. Önce Balkan ulusları arasında ayaklanmalar başladı. Ulusal ayaklanmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasında etkili oldu.
- Fransız Devrimi'nin yaydığı düşünceler Osmanlı aydınlarını da etkiledi. Bu durum, Tanzimat Fermanı'nın ve meşrutiyetin ilanında etkili oldu.

• İhtilal Savaşları Başladı (1792 – 1815)

Nedeni: Krallıkla yönetilen ve Fransız İhtilali'nin yaydığı düşüncelerden rahatsız olan Avrupa ülkelerinin rejimlerini korumak istemeleridir. İngiltere, bir meşrutî krallık olmasına rağmen, Fransa ile olan rekabeti nedeniyle ihtilal karşıtı ittifakta yer aldı.

Savaşlara katılan devletler: Avusturya, Prusya, İngiltere ve Rusya

Sonuç: Napolyon Bonapart, Fransa'daki iç karışıklıklara son verdikten sonra 1804'te kendini hayat boyu konsül seçtirerek imparator olmuştu. İhtilal Savaşları Napolyon'un **Waterloo Savaşı**'ndaki yenilgisiyle sonuçlandı. Savaşa katılan devletler, Fransa'yı devrim öncesi duruma getirmek için 1815'te Viyana Kongresi'ni topladılar.

Anahtar sözcük

Viyana Kongresi: Avrupa devletlerinin, İhtilal Savaşları yüzünden bozulan Avrupa sınırlarını yeniden belirlemek, monarşi yönetimlerini korumak ve Fransız Devrimi'nin yaydığı düşünceleri önlemek amacıyla yaptıkları toplantıdır. Fransa, devrim öncesi sınırlarına çekildi. Avrupa'da mutlak krallıkların korunması yönünde kararlar alındı. Sınırlar çizilirken ulus, dil ve din farklılıkları dikkate alınmadığından Avrupa'da kalıcı barış sağlanamadı.

• Sanayi Devrimi (Endüstri İnkılabı) Yaşandı

- Fransız Devrimi ile aynı zamanlarda İngiltere'de insanlığın ekonomik ve toplumsal yaşamını kökten etkileyecek olan Sanayi Devrimi başladı. Sanayi Devrimi, tarıma ve zanaatlara dayalı üretimin yerini sanayiye dayalı üretimin almasıdır. Sanayi Devrimi ile, insan ve hayvan gücünün yerini önce su enerjisi, daha sonra buhar gücü ve sonra da elektrik aldı.

Sanayi Devrimi'nin İngiltere'de Başlamasındaki Etkenler Şunlardır:

- Büyük sömürgelere sahip olması
- Araştırma ve özgür düşünce ortamının olması
- Yönetimde merkezi otoritenin olması
- Kömür ve hammadde kaynaklarına sahip olması
- Geniş pazar olanaklarının olması
- Sanayi Devrimi sömürgecilik anlayışını değiştirdi. Sömürgeler, Avrupa için sanayi hammaddesi ve gıda üreticisi olmaya zorlandı. Bir yandan da Avrupa için bir pazara dönüştü.

Sanayi Devrimi'nin Sonuçları Şunlardır:

- **Zaman ve mekân kavramları farklılaştı:** Demiryolları ve buharlı trenlerin yapılması, zamanı hızlandırdı. Mesafeler kısaldı. Ulaşım ve iletişimin hızlanması, haber, bilgi ve düşünce alışverişini yaygınlaştırdı.
- **Yeni toplumsal sınıflar ortaya çıktı:** Sermaye ve üretim araçlarına sahip olan burjuvazi ve makineleri kullanan ancak ürün üzerinde söz sahibi olamayan işçi sınıfı; bir de öğretmen, yargıç, subay, avukat, doktor gibi orta sınıf doğdu.
- **Avrupa'da siyasal alanda çatışmalar başladı:** İşçi sınıfı siyasal ve sosyal haklarını talep etmeye başladı. Burjuvazi ise iktidara tek başına sahip olmaya çalıştı. 1830 ve 1848 Devrimleri yaşandı. Ulusçuluk hareketlerinin de etkisiyle Alman ve İtalyan siyasi birlikleri kuruldu. I. ve II. Dünya Savaşlarının zemini oluştu.

Sanayi Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri Şunlardır:

- Osmanlı İmparatorluğu, kapitülasyonların etkisiyle Avrupa'nın açık pazarı haline geldi. Avrupa'da tarım ve sanayi alanlarındaki ilerleme, Osmanlı'da köylünün durumunu kötüleştirdi. Küçük atölyeler kapandı. Osmanlı dışarıya hammadde satan, işlenmiş mal alan bir devlet durumuna geldi. Ekonomik çöküş, siyasi çöküşü de beraberinde getirdi.
- Avrupa'da silah sanayisinde teknolojik gelişmeler hızlanınca, Osmanlı savaşlarda yenilmeye başladı. Bu durum Osmanlı'nın askeri ıslahatlara yönelmesine yol açtı.

ÇÖZÜMLÜ TEST

1. Avrupa'da 1830 İhtilalleri'yle siyasi açıdan ulus egemenliğini savunan liberalizm istekleri, 1848 İhtilalleriyle ise sosyalizm ve ulusçuluk istekleri ön plana çıkmıştır.

Buna göre, 1830 ve 1848 İhtilallerinin çıkmasında,

- I. Fransız İhtilali'yle monarşi ve imparatorluk karşıtı düşüncelerin yayılması,
- II. güçlenen burjuva ve işçi sınıflarının siyasi hak talepleri,
- III. birçok Avrupa ülkesinde güçlenen sermaye gruplarıyla, krallık yönetimlerinin uyuşmaması

durumlarından hangileri etkili olmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

1789 Fransız İhtilali'nin getirdiği düşünceler tüm Avrupa'da yayıldı. Bu düşünceler her iki ihtilal üzerinde de etkili oldu (I). Burjuva ve işçi sınıflarının siyasi haklar talep etmesi, liberalizm ve sosyalizm gibi akımların doğmasına yol açtı (II). Avrupa'da güçlenen sermaye kesiminin monarşik yönetimlerle uyuşmaması, liberal düşüncelerin doğmasında etkili oldu (III).

Yanıt: E

2. 1789 Fransız İhtilali'nin yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul edilmesinde İhtilal'in,

- I. mutlak yönetime dayanan devlet anlayışının yıkılması,
- II. insanların kendilerini yönetmelerinin onların doğal haklarından olduğunun yasallaştırılması,
- III. yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tarımsal bir hak olarak tek kişide toplanması geleneğine son verilmesi

sonuçlarından hangileri etkili olmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Bir çağın kapanıp yeni bir çağın başladığının kabul edilmesinde, toplumların hayatını büyük ölçüde etkileyen ve evrensel sonuçlar doğuran gelişmeler dikkate alınmaktadır. Fransız İhtilali'nin sonuçları arasında devlet yönetimini değiştiren ve insan haklarını getiren değişimler olması ve bunların Fransa dışında da yaygınlaşması, yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul edilmesinde etkili olmuştur.

Yanıt: E

3. Fransız İhtilali'nden sonra dünyaya yayılmaya başlayan milliyetler ilkesine göre, her halkın ırkı, dili ya da gelenekleri bakımından kendine özgü bir varlığı vardır. Her halk, bu özelliklerine göre örgütlenmeliydi.

Bu düşünce, aşağıdakilerden hangisine ortam hazırlamıştır?

- A) Monarşik yönetimlerin güçlenmesine
- B) Kilisenin siyasi gücünün artmasına
- C) İmparatorlukların parçalanmasına
- D) Yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına
- E) Sınıflar arasındaki eşitsizliğin giderilmesine

ÇÖZÜM

Milliyetler ilkesine göre, kendine özgü özelliklere sahip olan halkların örgütlenmesi düşüncesi, sömürge uluslar üzerinde etkili olmuş ve ayaklanmalarına yol açmıştır. Bunun sonucunda sömürge imparatorlukları dağılma sürecine girmiştir. İmparatorluklar parçalanarak, ulusal devletler kurulmaya başlanmıştır.

Yanıt: C

4. Sanayi Devrimi, XVIII. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmış, üretimde insan gücünün yerini buharla çalışan makine gücü almış, üretim ve bunun sonucu olarak da hammadde ve pazar ihtiyacı artmıştır.

Bu gelişmelerin aşağıdakilerden hangisine ortam hazırladığı söylenemez?

- A) Ekonomik rekabetin hızlanmasına
- B) Sömürgeciliğin sona ermesine
- C) Fabrika, işçi ve kent kavramlarının öne çıkmasına
- D) Ticari gelişmelerin hızlanmasına
- E) Büyük savaşlara

ÇÖZÜM

Sanayi Devrimi, Avrupa'da teknolojik gelişmelerin sonucunda hızlı üretilere dolayısıyla, hammadde ve pazar ihtiyacının artmasına yol açmıştır. Bu da devletler arasında ekonomik rekabete, hatta savaşlara sebep olmuştur. Sanayi Devrimi sonucunda ticaret gelişmiş, kentlerde büyük fabrikalar kurulmuş ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Ancak Sanayi Devrimi'nin sömürgeciliğin sona ermesine ortam hazırladığını söyleyemeyiz. Çünkü hammadde ve pazar rekabeti, sömürgecilik yarışını hızlandırmıştır.

Yanıt: B

5. Yeniçağda yaşanan Rönesans ve Reform hareketlerinin sonucunda gelişen “Aydınlanma Çağı” Avrupa’da,

- tanrı, akıl, tabiat ve insanla ilgili düşüncelerde değişimlerin yaşanmasına,
- insanlık üzerindeki her türlü baskı ve sınırlamaların sorgulanmasına yol açmıştır.

Bu durumun, Yakınçağ Avrupasında, aşağıdaki gelişmelerin hangisinde olumlu etki yarattığı söylenemez?

- A) Skolastik düşüncenin önemini korumasında
- B) Bilimsel gelişmelerin hızlanmasında
- C) Laik düşüncenin öne çıkmasında
- D) Hümanizmin gelişmesinde
- E) Baskıcı yönetimlere karşı ihtilallerin başlamasında

ÇÖZÜM

Aydınlanma Çağı, insanın akli ve mantığı ile her konuda öne çıkması ve gelişmesidir. Bu durumda değişmez dogmalara sahip olan skolastik düşüncenin önemini koruması beklenemez.

Yanıt: A

6. Yakınçağda bazı Avrupa devletlerinin ucuz işgücü ve pazar gereksinimlerinin artması,

- I. Sanayi Devrimi’ni yaşadıkları,
- II. aralarında sömürgecilik rekabetinin doğduğu,
- III. sermaye birikiminin arttığı

durumlarından hangilerinin göstergesidir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Ucuz işgücü ve pazar gereksinimi yaşayan devletler hızlı ve seri üretim yapıyorlar demektir. Bu da Sanayi Devrimi’ni yaşadıklarını gösterir (I). Pazar gereksiniminin doğmasına yol açacak kadar üretimin olması, bu devletler arasında sömürgecilik rekabetinin doğduğunu (II) ve sermaye birikiminin arttığını (III) gösterir.

Yanıt: E

7. 1789 Fransız İhtilali’nin,

- I. soyluların ayrıcalıklarının kaldırılması,
- II. insan haklarının gündeme gelmesi,
- III. ulusçuluk ilkesinin siyasi bir karakter kazanması

sonuçlarından hangilerinin XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti üzerinde de etkili olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti’nde Fransız İhtilali’nin etkileri önce, ulusal ayaklanmalarla görülmüştür. Bu da III. öncülün Osmanlı üzerinde etkili olduğunu gösterir. Osmanlı Tanzimat Fermanı’yla insan haklarını gündeme getirerek, imparatorluğun bütünlüğünü korumaya çalışmıştır. Bu da II. öncülün Osmanlı üzerinde etkili olduğunu gösterir. Soyluların ayrıcalıklarının kaldırılması ise Fransa’ya özgü bir sonuçtur.

Yanıt: D

8. I. Merkezi otoritenin zayıf olması
II. Egemenliğin kral ya da imparatora ait olması
III. Egemenliğin halka ait olması

özelliklerinden hangileri, ulus devlet olmanın gereğidir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) I ve III

ÇÖZÜM

Merkezi otoritenin zayıf olduğu yönetim biçimi feodalitedir. Feodalitede, yönetim gücü soylu beylerin elindedir. Egemenliğin kral ya da imparatora ait olduğu düzen, imparatorluktur. İmparatorlar yönetim gücünü tanrıdan alırlar ve bu güç dinseldir. Ulus devletlerde ise egemenlik halka aittir. Ulus devletler tek hukuk sistemi, tek eğitim anlayışı gibi merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik yapılanmaları içerir.

Yanıt: C

KONU TESTİ

1. 1815 Viyana Kongresi'nde şu amaçlar doğrultusunda kararlar alınmıştır:

- Fransız İhtilali'nin yaydığı düşünceleri etkisizleştirmek
- İhtilal Savaşları yüzünden değişen sınırları yeniden düzenlemek
- Monarşik yönetimleri korumak ve güçlendirmek

Buna göre Viyana Kongresi'yle ilgili,

- I. İhtilal öncesindeki genel siyasal düzenin geçerli kılınmasına çalışılmıştır.
- II. Ulus, dil ve din farklılıklarına önem verilmiştir.
- III. Halk egemenliğini dışlayan bir siyasal arayış söz konusudur.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) II ve III

2. Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımı ve Sanayi Devrimi'nin yaygınlaştırdığı sömürgecilik anlayışı, Osmanlı Devleti üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

Bu duruma,

- I. Osmanlının kapitülasyonları sürekli hale getirmesi,
- II. Osmanlının çokuluslu yapıda olması,
- III. Osmanlıda Batılılaşmanın hızlanması

etkenlerinden hangileri yol açmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) I ve III E) II ve III

3. Sanayi Devrimi'ni yaşayan Avrupa devletleri, gelişen ekonomileri için yeni hammadde kaynaklarına ve pazarlara ihtiyaç duydular. Bu durum, onların dikkatlerini Avrupa dışındaki kıtalara yöneltti.

Buna göre Avrupa'da,

- I. sömürgeci eğilimlerin artması,
- II. ekonomik rekabetin hızlanması,
- III. ulusal devletlerin kurulması

gelişmelerinden hangilerinin gerçekleşmesi beklenbilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) I ve III E) II ve III

4. I. Sömürge imparatorluklarının kurulması
II. Sermaye birikiminin oluşması
III. Akdeniz ticaret yollarının değişmesi

Coğrafi Keşiflerin yukarıdaki sonuçlarından hangileri, ilerleyen süreçte Sanayi Devrimi'ne zemin hazırlamıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I ve III

5. I. Dünya Savaşı öncesinde emperyalist devletler, sanayileri için gerekli olan hammaddeyi sağlamak için ileride kendilerini de olumsuz yönde etkileyecek bağımsızlık ve ulusçuluk hareketlerine destek olmuşlardır.

Aşağıdakilerden hangisi, bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır?

- A) İmparatorlukların yıkılma sürecinin hızlanması
- B) Sömürgecilik anlayışının sona ermesi
- C) Parlamenter yönetimlerin yaygınlaşması
- D) Özgür ve bilimsel düşüncenin gelişmesi
- E) Dünyada barışın kalıcı olmasına çalışılması

6. Sömürge imparatorluklarının yıkılma sürecinin hızlanmasında,

- I. bağımsızlık,
- II. yayılcılık,
- III. ulusçuluk

kavramlarından hangileri etkili olmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I ve III

7. - Milliyetçilik akımının etkisiyle sınırların değişmesinin gündeme gelmesi
- Eşitlik, ulusal egemenlik ve özgürlük düşüncelerinin etkisiyle monarşik rejimlerin tehlikeye düşmesi

Fransız İhtilali'nden sonra Avrupa'da etkili olan bu gelişmeler,

- I. Alman ve İtalyan siyasi birliklerinin kurulması,
- II. sınıflı toplum yapısının tamamen ortadan kalkması,
- III. demokrasi ilkelerinin yaygınlaşması

sonuçlarından hangilerine yol açmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I ve III

8. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamı değiştirdiğini, aşağıdakilerden hangisi kanıtlamaz?

- A) Köyden kente yapılan göçlerin hızlanması
- B) Osmanlı Devleti'nin denge siyaseti izlemesi
- C) Yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkması
- D) Bir tarım ve din imparatorluğu olan Osmanlı Devleti'nin dağılması
- E) Mutlak monarşilerin zayıflaması

9. XIX. yüzyılda Avrupa'da gelişen kapitalist devletlerin iç piyasalarında doygunluğa ulaşmış olması, kendi sanayici ve tüccarlarının da baskısıyla uluslararası ilişkilerin gerginleşmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu süreç göz önüne alındığında, I. Dünya Savaşı'nın başlamasında, aşağıdakilerden hangisinin temel etken olduğu söylenebilir?

- A) Teknolojik gelişimin hızlanması
- B) Pazar ihtiyacının artması
- C) Ulusçuluk akımının güçlenmesi
- D) Ulusal devletlerin sayısının artması
- E) Burjuva sınıfının güçlenmesi

10. Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleri Avrupa dışında etkili olmadığı halde, Fransız İhtilali'nin getirdiği ilkeler, Avrupa dışında da etkili olmuştur.

Buna göre, yeni düşünce ve ilkelerin geniş alanları etkilemesi,

- I. toplumların gereksinimlerini karşılaması,
- II. ülkedeki hükümetlerin politikasına uyum göstermesi,
- III. evrensel olması

durumlarından hangileriyle açıklanabilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) I ve III
- E) II ve III

11. "Zanaat üretiminden fabrika üretimine geçilmesini sağlayan bu değişim, insanlığın tarıma başlamasıyla karşılaştırılabilecek kadar büyük, ama ondan çok daha hızlı ve köklü sonuçları olan bir değişimdi."

Yukarıda sözü geçen değişim, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sanayi Devrimi
- B) Fransız İhtilali
- C) ABD'nin kurulması
- D) 1848 İhtilalleri
- E) Viyana Kongresi

12. Sanayi Devrimi'nin yarattığı önemli bir sonuç, yeni toplumsal sınıfların doğuşudur. Bunların başında, sermaye ve üretim araçlarına sahip olan burjuvazi ile makineleri kullanan ama üretilen ürün üzerinde söz sahibi olmayan işçi sınıfı gelmektedir. İşçi sınıfı, oy hakkı ancak sınırlı sayıdaki mülk ve gelir sahiplerine tanındığı için, siyasal yaşamda da yer almıyordu.

Bu durum Avrupa'da, aşağıdakilerden hangisine yol açmıştır?

- A) Büyük fabrikaların kurulmasına
- B) Tarımın büyük oranda gerilemesine
- C) Laikleşme sürecinin tamamlanmasına
- D) Şehirleşmenin hızlanmasına
- E) İhtilal hareketlerinin görülmesine

13. 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı, 1870'lerde sarılmaya başlayan XIX. yüzyıl sisteminin sonuydu.

Buna göre, I. Dünya Savaşı'nın başlamasında,

- I. İngiltere'nin dünya üzerindeki üstünlüğünü korumak istemesi,
- II. Almanya'nın İngiltere'nin üstünlüğüne kesin olarak son vermek istemesi,
- III. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşlarında kaybettiği toprakları geri almak istemesi

etkenlerinin hangilerinden söz edilebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) I ve III
- E) II ve III

1.D 2.C 3.C 4.D 5.A 6.E 7.E 8.B 9.B 10.D 11. A 12.E 13.C

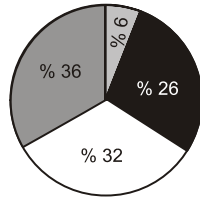
TÜRKİYE'DE TARIM

Ekim ve dikim yoluyla topraktan yararlanma etkinlikleri olan tarım, Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de

- Çalışan nüfusun yarıya yakını geçimini tarımdan sağlar.
- Tarıma dayalı endüstri kolları fazladır.
- İç ve dış ticarete tarım ürünleri önemli bir yer tutar.
- Ulusal gelirin %25 i tarımdan sağlanır.
- Arazinin önemli bir kısmı ekim dikim alanıdır. Buralardan çeşitli ürünler elde edilir.

Türkiye'de Topraklardan Yararlanma

Geniş anlamıyla düşünüldüğü zaman yeryüzünün farklı amaçlarla değişik şekillerde kullanılmasına **araziden yararlanma** denir. Araziden yararlanma en çok yerşekillerine ve iklim özelliklerine bağlıdır.

a) Yerşekilleri: Türkiye, dağlık ve ortalama yükseltisi fazla (ortalama 1132 m.) olan bir ülkedir. Yükseklik, sıcaklığın düşmesine ve don olayına yol açması nedeniyle tarım üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Yerşekillerinin dağılışı ve uzanış biçimi de tarım üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin, kuzey ve güney kıyılarımızda dağların kıyıya paralel uzanması, denizden gelen hava kütlelerinin iç kesimlere geçmesini engellemektedir.

Uyarı: Tarım alanlarını kıyılarıdaki deltalar, iç bölgelerdeki alüvyal ovalar ve vadi boyundaki düzlükler oluşturur. Ayrıca alçak platolar, az eğimli yamaçlar da tarım alanı olarak kullanılır.

b) İklim: Tarımsal etkinliklerde, yetişme bölgesindeki sıcaklık ve nemlilik koşulları önemlidir. Çünkü bitkilerin yaşaması için belirli ölçüde sıcaklık ve yağışa ihtiyaç vardır. Çayın Karadeniz iklimi, zeytinin Akdeniz ikliminin görüldüğü yerlerde yetişmesinin nedeni budur. Kıyı bölgelerimizde yeterli yağış alan ve don olaylarının görülmeyeceği yerlerde tarım süresi daha uzundur. Bu bölgeler yılda birden fazla ürün almaya elverişlidir.

Uyarı: İklim ve yerşekilleri sonucunda Türkiye arazisinin %36'sı tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Tarım alanlarının bölge yüzölçümüne oranının fazla olduğu bölgeler, Marmara, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Ege; az olduğu bölgeler, Akdeniz, Karadeniz ve Doğu Anadolu'dur.

İç bölgelerimizde **nadas** uygulaması yaygındır. Nadas, tarladan ürün aldıktan sonra, tarlanın sürülerek bir yıl boş bırakılmasıdır. Bu uygulama ile toprakta suyun birikmesi sağlanır. **Sulama, gübreleme ve nöbetleşe ekim yapılarak nadas önlenir.**

Türkiye'de Tarımı Etkileyen Koşullar

Türkiye'de tarımı etkileyen çeşitli koşullar vardır. Bunların bir kısmı doğal, bir kısmı beşeri kökenlidir.

I. Doğal faktörler: İklim, yerşekilleri, bitki örtüsü, toprak türü

II. Beşeri faktörler: Toprak bakımı, sulama, gübreleme, tohum ıslahı, makineleşme ve tarımı destekleyen kuruluşlardır.

Tarımsal üretimde, toprak, su ve sıcaklık öncelikli koşuldur. Mineralce zengin, az killi, derin, geçirgen kumlu topraklar; iyi cins tohum kullanma, gübreleme ve ilaçlama verimi artırır. Yağışın az olduğu yerlerde, sulama yapmak gerekir. Makineli tarım, ürün kayıplarını azaltarak ve geniş alanların işlenebilmesine olanak sağlayarak, üretimi artırır gibi tarımı da kolaylaştırır. Devlet, üretimi ve pazarlamayı kolaylaştırmak için tarımı çeşitli kuruluşlarla desteklemektedir. Devlet destekleme alımlarının yapılması, bu uygulamalardan biridir.

ÖRNEK 1

Türkiye'nin matematik ve özel konumunun sonucunda ortaya çıkan aşağıdaki özelliklerden hangisi, tarımı olumlu etkiler?

- Yaz mevsiminin kurak geçmesi
- Karasallığın geniş alanlarda görülmesi
- Yağış rejiminin düzensiz olması
- İlkbaharda don olaylarının görülmesi
- Kısa mesafelerde çeşitli iklimlerin görülmesi

ÇÖZÜM:

Türkiye'de ve Dünya'da iklimin tarım üzerindeki etkisi fazladır. Bitkilerin çimlenmesi, büyümesi ve olgunlaşması için yeterli su ve sıcaklığa ihtiyaç vardır. Sıcaklıkların normal gittiği, don olaylarının görülmeyeceği ve yağışın yeterli olduğu yıllarda üretim fazla olur. Bu koşulların gerçekleşmediği yıllarda tarımsal üretim azalır. Türkiye'de iklimin kısa mesafelerde değişmesi, Türkiye'deki iklim çeşitliliğini artırır. İklimdeki çeşitlilik arttıkça tarım ürünlerindeki çeşitlilik de artar. Bu durum, tarımı olumsuz etkileyen etkenlerden biri değildir.

Yanıt E

Bitkilerin olgunlaşması için belirli ölçüde suya ihtiyaç vardır. Bitkiler, su ihtiyaçlarını yağışlardan karşılayamazlarsa bu eksiklik sulama yoluyla giderilir. Türkiye'de Karadeniz kıyıları ve Kuzeydoğu Anadolu dışındaki yerlerde sulama-ya ihtiyaç vardır. Sulama, Türkiye'de çeşitli şekillerde yapılır. Sulamada arazinin büyüklüğü, yeri ve çiftçinin ekonomik gücü etkilidir.

Tarımda fazla ürün almanın yollarından biri de makineleşmedir. Makinelerle hem toprak çabuk işlenir hem de ürün kısa sürede toplanır. Tarım makinelerinin bir kısmı toprağı işleyen makinelerdir. Bu makinelerin kullanılması yerşekillerine bağlıdır. Yerşekillerinin engebeli olduğu yerlerde tarımda makine kullanımı zorlaştığından, tarım etkinlikleri büyük ölçüde hayvan ve insan gücüne dayanır.

Türkiye’de kıyı bölgelerindeki ovalarda, tarımda modern yöntemlerin uygulanması yaygındır ve verim daha fazladır. Bu bölgelerde iklim koşullarının elverişli olması ekonomik geliri yüksek olan ürünlerin üretimine öncelik verilmesine neden olmuştur. Bu nedenle kıyı bölgeleri bazı ürünlerin tarım bölgesi durumundadır.

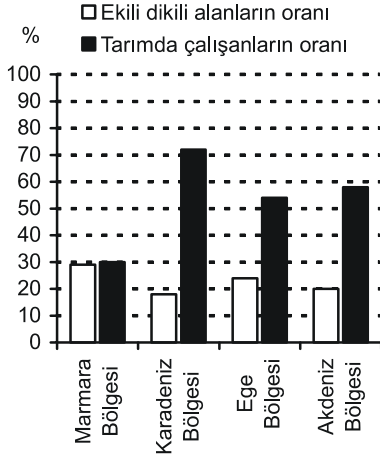
Türkiye’de **seracılık** özellikle Akdeniz ve Ege kıyılarında yoğunlaşmıştır. Bunun nedeni bu kıyılarda kışların ılık geçmesi ve yaz mevsimi ile güneşlenme süresinin uzun olmasıdır. Bu da seracılıkta maliyetin düşük olmasını sağlar.

Türkiye’de topraktan daha uzun süre yararlanmak için onu olduğu yerde ve doğal özellikleriyle korumak gerekir. Onun için bazı önlemler alınmalıdır:

- Eğimli yerlerdeki tarım alanları tıraşlanarak ekilip dikilmelidir.
- Sulama, uygun yöntemlerle yapılmalıdır.
- Toprağı uygun gübre kullanılmalıdır.
- Toprak, eğime dik (izohipslere paralel) sürülmelidir.

ÖRNEK 2

Aşağıdaki grafik, Türkiye’nin kıyı bölgelerindeki ekili dikili alanların bölge yüzölçümüne oranlarını ve etkin nüfus içinde tarımda çalışanların oranlarını yüzde olarak göstermektedir.

Yalnızca bu grafiğe dayanarak, aşağıdaki bilgilerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Kıyı bölgelerinde tarımsal nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasının altında olup olmadığı
- B) Tarım alanında çalışanların sayısının kıyı bölgelerinin hangisinde en fazla olduğu
- C) Kıyı bölgelerinin hangisinde tarımdan elde edilen gelirin en fazla olduğu
- D) Kıyı bölgelerinin hangilerinde, tarımda çalışanların etkin nüfusun yarısından az olduğu
- E) Tarımsal verimin kıyı bölgelerinin hangisinde en yüksek olduğu

(ÖSS – 2006)

ÇÖZÜM

Grafikteki bölgeler incelendiğinde A, B, C ve E seçeneklerindeki bilgilere ulaşamaz. Grafikte tarımda çalışanların oranı verildiği için hangi bölgede etkin nüfusun ne kadarının tarımda çalıştığına ulaşılır. Örneğin Marmara Bölgesi’nde etkin nüfusun % 30’u tarımla uğraşmaktadır.

Yanıt: D

ÖRNEK 3

Seracılık faaliyetleri bazı bölgelerde çeşitli nedenlerden dolayı yapılamamaktadır. Örneğin, Doğu Anadolu Bölgesi’nde sıcaklığın düşük olması, bu tür faaliyetleri sınırlandırmıştır.

Karadeniz Bölgesi’nin aşağıda verilen özelliklerinden hangisi, bölgede seracılık faaliyetlerini engellemektedir?

- A) Makineli tarımın yaygın olmaması
- B) Bulutlu gün sayısının fazla olması
- C) Yükselti ve eğiminin fazla olması
- D) Tarım topraklarının az olması
- E) Sıcaklık farkının az olması

ÇÖZÜM:

Seracılık, sıcaklığın yıl boyunca 0°C’nin altına inmediği ve güneşlenme süresinin uzun olduğu yerlerde yaygındır. Karadeniz Bölgesi’nde her mevsimi yağışlı ılıman okyanus iklimi görülür. Bu iklimde sıcaklıkların 0°C’nin altına düşmediği yerler fazladır. Ancak, her mevsim yağış görüldüğünden bulutlu gün sayısı fazladır. Bilindiği gibi bulutluluk süresinin uzun olduğu yerler seracılığa uygun değildir.

Yanıt: B

MEF YAYINLARI

BAŞLICA TARIM ÜRÜNLERİ

1. TAHILLAR

Türkiye’de ekim alanı ve üretimi en fazla olan ürün grubudur. Bunların başında da buğday ve arpa gelir.

Buğday: Yarı kurak iklim koşullarında yetişen bir bitkidir. Yetiştirme döneminde havanın serin ve nemli, olgunlaşma döneminde sıcak ve kurak olması gerekir. Türkiye’de buğday üretimi yıllara göre dalgalanma gösterir. Bu durum sulama ile giderilebilir.

Her mevsimi yağışlı geçen Karadeniz kıyıları ile yazları serin ve yağışlı geçen Kuzeydoğu Anadolu dışında, Türkiye’de her yerde buğday yetiştirilir.

Arpa: Yetiştirme koşulları buğdayla aynıdır. Yalnız, yetiştirme süresi daha kısadır. Soğuk ve yüksek yerlerde buğdayın yerini alır. Gelişen yem ve bira sanayinin etkisiyle arpa üretimi artmıştır.

Çavdar: Soğuğa dayanıklılığı ve çorak topraklarda da yetiştiği için, buğday ve arpanın yetişemediği serin yaylalarda ekilir.

Mısır: Sıcak ve nemli iklimlerin bitkisidir. Toprağın nemli olduğu ve sulamanın yapıldığı yerlerde yetiştirilir. Karadeniz Bölgesi’nde halkın ihtiyacı için yetiştirildiğinden bölgede ticari değeri fazla değildir.

Mısır; un, yağ, nişasta, ispiro ve yem sanayinde kullanılan önemli bir hammaddedir.

Pirinç: Sıcaklık ve nem isteği fazladır. Pirincin ekim alanlarının sürekli su altında bulunması gerektiğinden Türkiye'de vadi tabanlarındaki alüvyal ovalarda yetiştirilir.

2. ENDÜSTRİ BİTKİLERİ

Bu bitkiler, endüstri ürünlerine hammadde oldukları için bu isim altında toplanırlar. Besin, giyim ve ilaç sanayisi olmak üzere değişik endüstri dallarında tüketilir. Endüstri dalları geliştikçe bu ürünlerin ekim alanları da artmaktadır.

Tütün: Türkiye'de her bölgede tütün yetiştirilebilir. Ancak kalitesinin düşmemesi için üretilebildiği her yerde ekilmemektedir. Türkiye tütün üretiminde Ege Bölgesi başta gelmektedir.

Pamuk: Yetiştirme döneminde bol su, olgunlaşma ve hasat döneminde yüksek sıcaklık ve kuraklık ister.

Uyarı: 15 yıl öncesine kadar en çok pamuk yetiştirilen bölge Akdeniz, sonra Ege Bölgesi'ydі. Fakat GAP'ın devreye girmesiyle günümüzde Güneydoğu Anadolu Bölgesi pamuk üretiminde birinci sıraya yükselmiştir.

Şekerpancarı: Ilıman kuşağın nemli bölgelerinin veya sulama yapılan alanlarının bitkisidir. En çok Avrupa ülkeleri ve ABD de yetiştirilir. Türkiye'de şekerpancarı sulama ile yetiştirilir. Üretim alanı yaygındır. Şekerpancarı çabuk bozulduğu için üretildiği yerlerde işlenir.

Küspesi (melas) hayvan yemi olarak tüketildiğinden, şeker fabrikalarının yakınında "besi hayvancılığı" gelişmiştir.

Uyarı: Kıyılarda ticari değeri daha yüksek ürünler yetiştirildiğinden, şekerpancarı ekilmemektedir.

Çay: Kışları ılık geçen, yıllık yağış miktarı 2000 mm. yi bulan, toprakları yıkanmış ve kireçsiz olan bölgelerde yetişir. Bu koşullar Türkiye'de Doğu Karadeniz'in kıyı kuşağında görülür (**Rize, Trabzon, Artvin**).

Ayçiçeği: Büyüme döneminde yağış, olgunlaşma döneminde sıcaklık ve bol güneş ister. Türkiye'de ayçiçeği üretimi daha çok Marmara Bölgesi (üretim 3/4 ü) ve Orta Karadeniz'dedir. En çok ayçiçeği yetiştirilen iller, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli'dir.

Zeytin: Akdeniz ikliminin karakteristik bitkisidir. Soğuktan zarar görür. Akdeniz kıyılarında ticari değeri daha yüksek ürünlerin yetiştirilmesi tercih edildiğinden, üretim Ege Bölgesi ve Güney Marmara'da (Gemlik) daha fazladır. Ayrıca Gaziantep'te ve Doğu Karadeniz kıyılarında özel konumun etkisiyle zeytin yetişir. En fazla zeytin yetiştirilen iller; Bursa, İzmir ve Balıkesir'dir.

Haşhaş: Doğu Karadeniz kıyıları dışında, Türkiye'de her yerde yetiştirme ortamı bulur. Ancak, üretimi devlet tarafından sınırlandırılmıştır. Afyon, Denizli, Uşak, Kütahya, Burdur ve Konya'da yetiştirilir.

Diğer endüstri bitkileri keten (İzmit ve Batı Karadeniz), kelevir (Kastamonu, Samsun, Çorum), susam ve anason (Akdeniz Bölgesi) ile soyadır (Akdeniz Bölgesi-Çukurova ve Karadeniz Bölgesi).

3. MEYVELER

Türkiye'deki sıcaklık ve yağış farklılıkları, değişik yörelerde çok çeşitli meyvelerin yetişmesine ortam hazırlamıştır. Bu nedenle meyvecilik Türkiye'nin başlıca geçim kaynaklarından biridir.

Uyarı: İklim ve toprak özelliklerine göre bazı yörelerimizde belirli meyve üretimi yoğunluk kazanmıştır. Adana Mersin dolaylarında turunçgiller, Aydın çevresinde incir, Ordu Giresun çevresinde fındık gibi.

Fındık: Ilık ve nemli iklim bitkisidir. Kış sıcaklığının 0°C nin altına düştüğü ve yıllık yağış miktarının 1000 mm. den az olduğu yerlerde yetiştirilemez. Dünya'da en iyi yetiştirme ortamı Doğu Karadeniz kıyılarıdır. Fındık üretimin % 90 ı Karadeniz Bölgesi'nden, % 10 u Marmara Bölgesi'nden sağlanır. Üretilen fındığın % 85 i ihraç edilir. Türkiye, dünya fındık üretiminin % 65'ini karşılar ve dünyada 1. sırada yer alır.

Turunçgiller: Tropikal kuşağın nemli bölgelerin bitkisidir. Türkiye'de Akdeniz Bölgesi'nin kıyıları (üretim % 85 i) ile Ege Bölgesi'nin güney kıyılarında, yaz mevsiminde sulama ile yetiştirilir. Özel konumunun etkisiyle Rize kıyılarında da yetiştirilmektedir.

Üzüm: Kış mevsimi çok soğuk geçen yerlerin dışındaki yerlerde yetiştirilebildiğinden, üretim alanı yaygın ve üretimi fazla olan meyvelerin başında gelmektedir.

İncir: Anavatanı Anadolu olan incir, soğuğa dayanıksızdır. Türkiye üretiminin yaklaşık % 80 i Ege Bölgesi'nden elde edilir. Türkiye incir üretiminde dünyada 1. sıradadır.

Antepfıstığı: Yetiştirme alanı oldukça sınırlıdır. Yaz mevsiminin kurak geçtiği sıcak yerlerde yetiştirilir. Başlıca üretim merkezleri; Gaziantep, Şanlıurfa ve Siirt'tir.

Muz: Tropikal kuşağın bitkisidir. Akdeniz Bölgesi'nde Mersin-Antalya arasındaki kıyı şeridinde (özellikle Alanya, Anamur) yetiştirilmektedir. Ülke ihtiyacının büyük bir kısmı ithal edilmektedir.

4. SEBZELER

- Türkiye'de üretilen sebze çeşidi fazladır. Sulanabilen alanların genişlemesine bağlı olarak sebze ekim alanları, genişlemekte ve üretimi artmaktadır.
- En fazla sebze yetiştirilen bölgeler; Akdeniz, Ege ve Marmara'dır.
- Yaz mevsimi serin ve kısa olan, Doğu Anadolu Bölgesi ile güneşli gün sayısı az olan Karadeniz Bölgesi'nde sebze tarımı azdır.

Buğdaydan sonra en fazla tüketilen ürünler, patates ve soğan'dır. Patates ve soğan en çok İç Anadolu'da üretilir.

Baklagiller: Torak ve su ihtiyaçları fazla olmadıkları için, Türkiye'de ekim alanları yaygındır. Baklagiller arasında en fazla ekimi yapılanlar; mercimek (Güneydoğu Anadolu Bölgesi), nohut (İç Anadolu ve Karadeniz) ve fasulye (İç Anadolu, Karadeniz, Akdeniz Bölgesi) dir.

KONU TESTİ

1. Türkiye'de bir tarım ürününün her yerde aynı zamanda olgunlaşmaması, aşağıdakilerden hangisinin farklı olmasıyla ilgilidir?

- A) Sulama zamanının
B) Gübrelemenin
C) Sıcaklık ortalamasının
D) Toprak türünün
E) Toprak bakımının

2. Türkiye'de tarımsal verimin artırılması için öncelikle, aşağıdakilerden hangisi gerçekleştirilmelidir?

- A) Tarım alanlarının genişletilmesi
B) Doğal koşullara bağımlılığın azaltılması
C) Tarımla uğraşan nüfusun sanayiye kaydırılması
D) Ürünlerin taban fiyatlarının yükseltilmesi
E) Tarımla uğraşan kişi sayısının artırılması

3. Türkiye'de, aşağıdaki ürün gruplarından hangisinin üretim alanı daha geniştir?

- A) Meyve B) Baklagiller C) Sebze
D) Endüstri bitkileri E) Tahıl

4. Zeytin ve üzüm üretimine elverişli olan Akdeniz kıyılarında turuncgiller tarımının daha fazla gelişmesi, aşağıdaki etkenlerden hangisine bağlanabilir?

- A) Olgunlaşma süresinin kısalığına
B) İklim koşullarının daha uygun olmasına
C) Üretiminin daha kolay ve kârlı olmasına
D) Tarım alanlarının geniş olmasına
E) Sulama olanaklarının fazlalığına

5. Aynı iklime ve yerşekillerine sahip iki yöreden birinde sebze tarımı yapılırken diğerinde yapılamadığı gözlenmiştir.

Bu durum, sebze tarımı yapılan bölgenin aşağıdaki özelliklerinden hangisine bağlıdır?

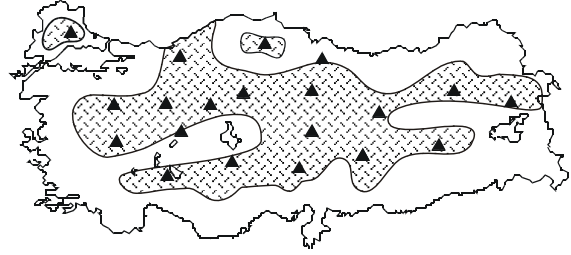
- A) Sulama sorununun olmadığı
B) Tarım alanlarının geniş olduğu
C) Nüfus yoğunluğunun fazla olduğu
D) Makine kullanımının yaygın olduğu
E) Konserve fabrikalarının çok olduğu

6. Türkiye iklim koşullarına en fazla ve en az uyum sağlayan endüstri bitkileri, aşağıdakilerin hangisinde birlikte verilmiştir?

En fazla	En az
A) Pamuk	Çay
B) Tütün	Pamuk
C) Çay	Ayçiçeği
D) Şekerpancarı	Çay
E) Tütün	Haşhaş

7. Aşağıdaki haritada, Türkiye'de bir tarım ürününün ekim alanları ile işlendiği yerler verilmiştir.

- ⊗ Ekim alanı
▲ İşlendiği yerler

Harita incelendiğinde ekim alanları ile işlendiği yerler arasında bir paralellik görülmektedir.

Buna göre, bu tarım ürünü, aşağıdakilerden hangisidir?

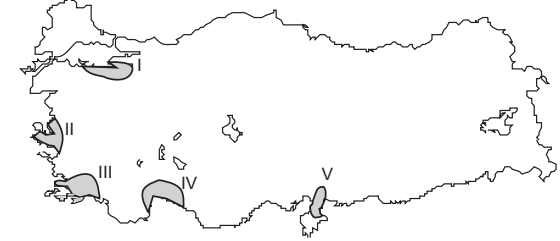
- A) Pamuk B) Üzüm C) Şekerpancarı
D) Tütün E) Ayçiçeği

8. Türkiye, tarım ürünlerinin çok çeşitli olduğu ender ülkelerden biridir.

Bu durumu etkileyen nedenler arasında, Türkiye'nin aşağıdaki özelliklerinden hangisi yer almaz?

- A) Yükseltisi
B) Yerşekillerinin çeşitliliği
C) Matematik konumu
D) Yarımada olması
E) Kıyı uzunluğu

9. Yaz kuraklığının azalması ve sıcaklığın kısmen düşük olması, zeytinin sofralık değerini artırır.

Yukarıdaki Türkiye haritasında, numaralandırılan yerlerin sıcaklığı ve yağış rejimi dikkate alındığında, hangisinde üretilen zeytinin sofralık değerinin daha fazla olduğu söylenebilir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

10. Bazı tarım ürünlerinin üretiminde makine kullanımı zorunludur.

Aşağıdaki yerlerin hangisinde, bu özellikteki ürünlerin üretimi en azdır?

- A) Kıyı Ege B) Ergene Havzası
C) Konya D) Doğu Karadeniz
E) Güney Marmara

1.C

2.B

3.E

4.B

5.A

6.D

7.C

8.E

9.A

10.D

DOĞU AVRUPA VE AFRİKE'NİN BAŞLICA ÜLKELERİ

DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ

Bu grupta Romanya, Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya (Belarus) ve Rusya Federasyonu bulunur. Bazı coğrafyacılar Romanya'yı Orta Avrupa'dan, hatta bazıları Güney Avrupa'dan sayarlar. Rusya Federasyonu topraklarının çoğu ise Asya'da yer alır.

ROMANYA

Romanya, Balkan Yarımadası'nın kuzey kesiminde 237.500 km². lik yer kaplar. Ülkenin doğusunda Moldova ve Karadeniz, kuzeyinde Ukrayna, kuzeybatısında Macaristan, batısında Sırbistan ve güneyde ise Bulgaristan ile çevrilidir.

Fiziki Özellikleri:

Romanya topraklarının yaklaşık %31'i dağlık alanlarla kaplıdır. Ülkenin orta kesiminde yer alan ve Alp sistemine dahil olan Karpat Dağları ülkenin en önemli yükseltileridir. Karpatlar, Batı, Güney ve Doğu Karpatlar olmak üzere üçe ayrılır. Transilvanya Alpleri olarak da bilinen Güney Karpatlar, ülkenin orta kesiminde doğu batı yönünde uzanır. Karpat Dağları'nın güney ve batısına doğru yayılan ovalar, ülke topraklarının 1/3'ünü oluşturur. Erdel'in batısındaki ovalar Macar ovalarının devamını oluşturur. Ülke, akarsular bakımından zengindir. En önemli akarsuyu Tuna Nehri'dir.

Romanya'nın iklimi, ılıman ve karasal iklimler arasında geçiş özelliği gösterir. Orta ve batı kesimlerde nemli okyanus iklimi ağır basar. Ülkenin dağlık kesimleri ile güneydoğusunda karasal etkiler görülür. Karadeniz kıyılarında iklim ılımandır. Buradaki koşullar Akdeniz iklimini hatırlatır. Ülke topraklarının yaklaşık %25'i ormanlarla kaplıdır. Ormanlar fazla yağış alan dağlık kesimlerde toplanmıştır. Eflak ve Boğdan ovaları ağaçsız bozkır örtüsü ile kaplıdır. Çayır ve otlaklar ülke topraklarının yaklaşık 1/5'ini kaplar.

Nüfus ve Yerleşme:

Nüfus artış hızı çok düşük olan ülkede toplam nüfusun %55'i kentlerde yaşar. Nüfusun yoğun olduğu alanlar, ovalar, Dış Karpatlar'ın etekleri ve Moldova'nın kuzey kesimleridir. Dağlık kesimler seyrek nüfuslanmıştır.

Ekonomik Özellikleri:

Romanya'da toprakların %44'ü ekime elverişlidir. Başlıca tarım ürünleri buğday, mısır, şekerpancarı, pirinç ve patatestir. Romanya, Avrupa'nın önde gelen mısır üreticilerinden biridir. Ülke, gelişmekte olan bir sanayiye sahiptir. Sanayi tesisleri büyük kentler civarında toplanmıştır. Başlıca sanayi kolları demir-çelik, makine, otomotiv, denizyolu araçları, kâğıt, petrokimya ve tarım makineleridir. Romanya, yeraltı kaynakları açısından zengin bir ülkedir. En önemli yeraltı kaynakları petrol, doğalgaz, linyit, demir, bakır, boksit ve manganezdır. Romanya'nın en önemli ulaşım sektörü demiryollarıdır. Ülkede bulunan karayolları

yetersiz ve bakımsızdır. Ulaşımında Tuna Nehri'nden de yararlanılmaktadır. Galati ve Braila başlıca ırmak limanlarıdır. Köstence'de ülkenin en önemli limanı bulunmaktadır.

ÖRNEK 1

Aşağıda, Romanya ile ilgili verilen özelliklerden hangisi yanlıştır?

- A) Nüfusun yarısından fazlası şehirlerde yaşar.
- B) Orman ve bozkırlar, doğal bitki örtüsünü oluşturur.
- C) Nüfus dağılışı dengesizdir.
- D) Petrol ihracatı fazladır.
- E) Tahıllar, ekimi en çok yapılan ürünlerdir.

ÇÖZÜM:

Romanya'nın doğal ve beşeri koşulları sonucunda A, B, C ve E'deki özellikler görülür. Romanya, Avrupa'nın petrol üretim tarihi en eski olan ülkelerinden biri olmakla birlikte petrol ihtiyacının %30'u ithalat yoluyla Rusya Federasyonundan sağlanır. Buna göre Romanya, petrol ihraç eden ülkelerden biri değildir.

Yanıt: D

MOLDOVA

Doğu Avrupa'da yer alan küçük bir ülkedir. Batısı ve güneyinde Romanya, güneydoğu, doğu ve kuzeyinde ise Ukrayna yer alır.

Fiziki Özellikleri:

Ülke topraklarının büyük bir bölümü alçak tepelik alanlardan ve ovalardan oluşur. Bu ovalar Prut ve Dinyester nehirlerinin taşıdığı alüvyonlarla kaplanmıştır. Ülkede ılıman bir karasal iklim görülür. Kışlar ılık ve yağışlı, yazlar ise sıcak ve kuraktır. Ülke topraklarının %30'u ormanlarla kaplıdır. Ormanlar daha çok orta ve batı bölümlerde yer alır. Güney kesimlerde bozkırlar yer alır.

Nüfus ve Yerleşme:

Yüzölçümü küçük olduğu için nüfus yoğunluğu fazla olan bir ülkedir. Nüfus artış hızı düşüktür. Toprakların büyük bir bölümü tarıma elverişli olduğundan kırsal kesimde nüfus fazladır. Başlıca önemli şehirleri; Kişinev, Bender, Tiraspol ve Beltsi'dir.

Ekonomik Özellikleri:

Tarım alanları ülke topraklarının büyük bir bölümünü kaplar. Başlıca tarım ürünleri tahıl, şekerpancarı, tütün, meyve ve sebzedir. Geniş otlaklarda sığır, koyun ve domuz yetiştirilir. Moldova'da tarımsal hammaddeye dayalı sanayi daha çok gelişmiştir. Gıda sanayi, elektrikli aletler, inşaat malzemeleri ve şarapçılık önemli sanayi dallarıdır. Yeraltı kaynakları açısından fakir olan ülkede, Romanya ve Ukrayna'yı birbirine bağlayan kara ve demiryolu bağlantıları ülkenin ulaşımında önemli yer tutar.

UKRAYNA

Doğu Avrupa'da, Karadeniz'in kuzeyinde yer alır. Kuzeyde Beyaz Rusya, doğuda ve kuzeydoğuda Rusya, güneyde Azak Denizi, Karadeniz, Romanya ve Moldova, batıda Macaristan, Slovakya ve Polonya ile çevrilidir.

Fiziki Özellikleri:

Doğu Avrupa Ovası'nın güney bölümünü kaplayan Ukrayna topraklarının büyük bölümü, ortalama yüksekliği 175 m. yi geçmeyen düzlüklerden oluşur. Karadeniz kıyıları ile Dinyeper Nehri boylarında ovalar uzanır. Batıdaki Karpatlar ile Kırım Yarımadası'ndaki Yayla Dağı ülkenin başlıca yükseltilerini oluşturur. Ülkenin büyük bölümünde nemli kara iklimi hüküm sürer. Ülkenin güney ve güneybatısında bozkır, Kırım Yarımadası'nın güneyinde kışların ılık ve yağışlı, yazları sıcak geçtiği bir iklim görülür. Ukrayna, akarsular bakımından zengin bir ülkedir. Önemli akarsuları; Dinyeper, Dinyester ve Buğ'dur.

Uyarı: Ukrayna'nın iklim koşullarına uygun olarak ülkenin kuzey ve kuzeybatısında ılıman bölgelerin yaprak döken ormanları, güney ve güneybatısında ise bozkırlar görülür. Orman-bozkır bölgesinde yayılış gösteren karatopraklar (çernezyomlar), ülkenin egemen toprak örtüsünü oluşturur.

Nüfus ve Yerleşme:

Nüfusun büyük bir bölümünü Donets Kömür Havzası ve Dinyester Nehri çevresindeki verimli ovalarda toplanmıştır. Nüfus artış hızı çok düşük olan ülkenin önemli şehirleri başkent Kiev, Harkov, Odesa ve Sivastopol'dür.

Ekonomik Özellikleri:

Ülkenin büyük bölümü çernezyom adı verilen kara topraklarda kaplı olduğundan, tarımsal potansiyeli yüksek bir ülkedir. Toprakların üçte ikisinde tarım yapılmaktadır. Başlıca tarım ürünleri buğday, mısır, şekerpancarı ve ayçiçeğidir. Hayvancılık önemlidir. Sığır ve domuz yetiştirilir. Ülkede ağır sanayi gelişmiştir. Demir-çelik üretiminde dünyada başta gelen ülkelerdendir. Makine, uçak, motor, tarım araçları, kimya, tekstil ve gıda gelişmiş diğer sanayi kollarıdır. Sanayi için gerekli olan enerjinin büyük bir bölümü kömürle çalışan termik santraller ve nükleer santrallerden sağlanır. Ukrayna'nın çok gelişmiş bir ulaşım altyapısı vardır. Ulaşım daha çok demiryollarıyla yapılır. Karadeniz kıyısındaki işlek limanları, Odessa, Nikolayev, Kerson ve Maryupol'dür.

BAŞLICA AFRIKA ÜLKELERİ

Afrika, kuzeyde Akdeniz, batıda Atlas Okyanusu, doğuda Kızıldeniz ve Hint Okyanusu, güneyde de Atlas ve Hint okyanuslarının birleştiği sularla çevrilidir. En kuzey noktası 37° 21' Kuzey, en güney noktası 34° 51' Güney enleminde bulunur. Ekvator çizgisi Afrika'nın ortasından geçer. Bu nedenle kıtanın büyük bölümü Yengeç ve Oğlak dönencesi ile sınırlanan tropikal kuşakta yer alır.

Afrika kıyıları, yarımada ve koylardan hemen hemen yoksundur. Kıyıların açıklarındaki adaların sayısı azdır. En büyük adası Madagaskar'dır. Afrika, kıtalar içerisinde en kütleli, en düz ve aynı zamanda yüksek sıra dağlarının bulunmadığı bir kıtadır.

FAS

Kuzey Afrika'nın batısında yer alır. Doğusunda ve güneydoğusunda Cezayir, güneyinde Batı Sahra, kuzeyinde Akdeniz, batısında ise Atlas Okyanusu ile çevrilidir.

Fiziki Özellikleri:

Fas dağlık bir ülkedir. Güneybatı kuzeydoğu doğrultusunda Atlas Dağları uzanır. Bu dağları derin vadiler birbirinden ayırır. Akdeniz ile Atlas Okyanusu kıyısında yer alan kıyı ovaları Fas'ın tarıma en elverişli alanlarını oluşturur. Fas'ta üç farklı iklim görülür. Kuzeyde Akdeniz kıyılarında Akdeniz İklimi, güney ve güneydoğuda çöl iklimi, Atlas Okyanusu kıyılarında ise ılıman bir iklim görülür. Bitki örtüsü bakımından zengin olmayan ülkede denize bakan yamaçlarda seyrek ormanları bulunur.

Nüfus ve Yerleşme:

Ülke nüfusunun yarısı kentlerde yaşar. Nüfus artış hızı yüksektir. Nüfusun büyük bir bölümü kıyı kesiminde yoğunlaşmıştır. Başlıca şehirleri; başkent Rabat, Kazablanca, Marakaş ve Tanca'dır.

Ekonomik Özellikleri:

Tarım önemli bir ekonomik faaliyettir. En önemli tarım ürünleri tahıl ve turuncgillerdir. Fas'ın en önemli yeraltı zenginliği fosfattır. Dünya fosfat üretiminde ilk sıralarda yer alan ülkede kömür, kurşun, manganez, gümüş, bakır ve petrol de çıkarılır. Ülke dış ticaret açığı verir. Ancak bu açığı turizm gelirleri ile kapatmaya çalışır. Ülkede kara ve demiryolları kıyı bölgelerinde gelişmiştir.

CEZAYİR

Cezayir, Afrika'nın kuzeybatısında, Akdeniz kıyısında yer alır. Doğusunda Tunus ve Libya, güneydoğusunda Nijer, güneybatısında Mali ve Moritanya, kuzeydoğusunda Fas ile çevrilidir.

Fiziki özellikleri:

Ülkenin kuzeyi dar ve verimli kıyı ovaları ile onların hemen güneyinde Tel Atlasları ve Sahra Atlasları dağlık kütlelerin arasında yer alan yüksek platolardan oluşur. Ülkenin güneyinde yer alan Büyük Sahra Bölgesi kum çölleriyle kaplıdır. Cezayir'in kuzey kıyılarında Akdeniz iklimi, iç kesimlerinde çöl iklimi, görülür. Kıyıdaki dağların denize bakan yamaçlarından iç kesimlere doğru yağış azalır. Kıyı şeridinde maki, Tel Atlaslarında seyrek ormanlar görülür. Cezayir alanının yalnızca %2'si ormanlarla kaplıdır. Sahra Bölgesi'nde vahaların dışında bitki örtüsü yoktur.

Nüfus ve Yerleşme:

Ülkede nüfus yoğunluğu çok azdır (km² ye 13 kişi). En yoğun nüfuslu kesimi Akdeniz kıyı kuşağı, özellikle doğu kıyılarıdır. Bu yerlerde yoğunluk 500 kişiye kadar çıkar. Nüfusun %58'i kentlerde yaşadığı Cezayir'in başlıca kentleri, başkent Cezayir, Oran, Konstantin, Annaba'dır.

Ekonomik Özellikler:

Cezayir topraklarının yalnızca %3'ü ekime elverişlidir. Bu arazinin de ancak %7'si sulamaya açılmıştır. Doğal şartların olumsuzluğu ve ilkel yöntemlerin kullanılması tarımda verimi azaltmıştır. Başlıca tarım ürünleri, tahıl, turuncgil, zeytin ve hurmadır. Dağlık alanlarda ve iç bölgelerde göçebe kabileler tarafından koyun, keçi ve deve yetiştirilir. Cezayir'in en önemli gelirini oluşturan madencilik ve sanayi sektöründe önemli gelişmeler olmuştur. Petrokimya,

demir-çelik, gübre, çimento ve dokuma başlıca sanayi dallarıdır. Ülkenin en önemli yeraltı kaynağı petrol ve doğalgazdır. Ülke ihracat gelirinin büyük bir bölümünü petrol ve doğalgazdan sağlar. Cezayir'in kıyı kesimlerinde ulaşım gelişmiştir. Kıyıda büyük şehirler kara ve demiryolu ile birbirine bağlanmıştır.

TUNUS

Kuzeybatı Afrika'da Akdeniz kıyısında küçük bir ülkedir. Doğu ve güneydoğusunda Libya, batısında Cezayir yer alır.

Fiziki Özellikleri:

Ülkenin kuzeyinde Tel Atlas Dağları'nın doğu uzantıları yer alır. Tunus'un doğal su deposu konumundaki bu dağların önünde kıyı boyunca Libya sınırına kadar uzanan kıyı ovaları ve geniş kumsallar bulunur. Tunus'un güneyinde yer alan bozkırların kuzey kesimleri tuzlu bataklıklarla kaplıdır. Daha güneyde Büyük Sahra'nın uzantısı olan kum çölleri yer alır. Tunus'un büyük bölümünde Akdeniz iklimi görülür ve ülkede iç kesimlere gidildikçe iklim sertleşir. Kıyılarda maki, yüksek kesimlerde seyrek ormanlar görülür. Yağışların azalmasına paralel olarak orta kesimlerde bozkır, güneyde çöl bitkileri yaygındır.

Nüfus ve Yerleşme:

Doğal şartlara bağlı olarak nüfusun dağılışı düzensizdir. Nüfusun büyük bir bölümü kıyı şeridi boyunca ve Mecerda vadisinde toplanmıştır. Güney Tunus'ta nüfuslanma çok azdır. Nüfus artış oranı yüksektir. Başlıca şehirleri; başkent, Tunus, Sus, Sfaks, Bizerte'dir.

Ekonomik özellikleri:

Ülke topraklarının yaklaşık yarısı tarıma elverişlidir. başlıca, tarım alanları Mecerda Vadisi ile Tel Atlasları'nın eteklerinde toplanmıştır. Tarımda sulama sorununun yaşandığı ülkede yetiştirilen başlıca ürünler; turuncgiller, zeytin, tahıl ve hurmadır. Ülkede hayvancılık, kentleşme oranının yükselmesi ve göçebelerin yerleşik hayata geçmesiyle önemini yitirmiştir. Tunus'ta sanayi önceleri geleneksel el sanatları, tekstil ve deri gibi dallara dayalı olmasına rağmen son yıllarda petrol ve fosfat ihracatı sayesinde gelişme göstermiştir.

Ülke yeraltı kaynakları bakımında zengindir. En önemli yeraltı kaynağı petrol, doğalgaz, demir ve fosfattır. Petrol, ülke ihracatının yarısını oluşturur. Üretilen fosfatın büyük bir bölümü ihraç edilir. Tunus'un önemli şehirleri kara ve demiryolu ile bağlanmıştır. Turizm sayesinde havayolu ulaşımında büyük gelişmeler olmuştur.

GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ

Afrika Kıtası'nın güneyinde yer alır. Üç tarafı okyanus ile çevrili olan ülkenin batısında Namibya, kuzeyinde Botswana, Zimbabwe ve kuzeydoğusunda Mozambik yer alır.

Fiziki Özellikleri:

Güney Afrika toprakları, yüzey şekli açısından üç coğrafi bölgeye ayrılır. Bunlar; geniş İç Platolar, bunu çevreleyen yarımay biçimli Büyük Yamaç ve dar kıyı şerididir. Ülkenin güney ve doğu kıyıları boyunca uzanan dağlar iç bölgeleri kaplayan platoları kıyı ovalarından ayırır. Platoların kuzeybatı kesiminde Kalahari Çölü bulunur. Güney Afrika'da yağışların yoğunluğuna bağlı olarak iklimler, birbirlerinden büyük farklar gösteren ve dört tipe ayrılır. Bunlar astropikal, çöl iklimi, nemli tropikal iklim ve Akdeniz iklimidir. Bunların en yaygın olanı da astropikal iklimdir. Ülke topraklarının %37'si ormanlarla, %67'si ise çayır ve otlaklarla kap-

lıdır. Ülkenin en nemli akarsuyu, su toplama alanı yaklaşık 830.000 km²'yi bulan Orange Irmağı'dır.

Nüfus ve Yerleşme:

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde nüfus yoğunluğu km² başına 37 kişi düşer. Nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yerler, Witwatersrand ve Transvaal'ın Rand diye adlandırılan bölgeleri ile kıyılardaki liman kentleridir. Kentleşme oranı %60'ı bulur. Kentsel nüfusun %80'i yedi büyük kentte toplanmıştır. Önemli şehirleri; başkent Pretoria, Johannesburg, Durban, East London, Port Elitabeth ve Cape Town'dur.

Ekonomik Özellikleri:

Bir sanayi ülkesi olmakla beraber ekonomisinde tarım da büyük önem taşır. Tarım alanları geniş olmasına karşın sulama problemi üretimin yetersizliğine yol açar. Başlıca tarım ürünleri; mısır, buğday, yerfıstığı, şeker kamışı, ayçiçeği, üzüm ve turuncgillerdir. Kurak geçen iç bölgelerde başta koyun olmak üzere keçi ve tiftik keçisi beslenir. Güney Afrika, Afrika Kıtası'nın sanayileşmiş tek ülkesidir. En gelişmiş sanayi kolları; demir-çelik, makine, tekstil, kimya, otomotiv, metalurji ve gıdadır.

Ülke gelişmiş kara, demir ve havayolu ağına sahiptir.

NİJERYA

Batı Afrika'nın güneyinde bir kıyı ülkesi olan Nijerya, kıtanın en kalabalık ülkesidir (124 milyon). Ülkenin batısında Benin, kuzeyinde Nijer, kuzeydoğusunda Çad, doğusunda Kamerun ile komşudur.

Fiziki Özellikleri:

Nijerya'nın yüzey şekilleri büyük çeşitlilik gösterir. Ülke toprakları morfolojik açıdan iki ana bölgeye ayrılmaktadır. Nijerya topraklarının büyük bölümünü ovalar oluşturur. Ovalar Gine Körfezi boyunca uzanır. Tropikal kuşak içinde yer alan Nijerya'da iklimi belirleyen başlıca hava kütleleri yağmur taşıyan güneybatı musonlar ile Sahra'dan gelen kuru ve tozlu **harmattan**dır. Güneyde her mevsimi yağışlı ekvatorial iklim, kuzeydeki plato alanlarında ise savan iklimi görülür. Burada yazlar yağışlı, kışlar ise kuraktır. İklimle ilgili olarak ülkenin güney bölgelerinde ekvatorial ormanlar, kuzeyde ise savan bitki örtüsü görülür.

Nüfus ve Yerleşme:

Afrika'nın en kalabalık ülkesi olan Nijerya, çok hızlı bir nüfus artışına sahiptir. Nüfusun artış hızı yılda yaklaşık %2,5'tir. Ülkede yaşayan etnik grupların sayısı fazladır. Bunun nedeni ülkenin göç yolları üzerinde olmasıdır. Nüfusun önemli bir kısmı güney bölgesinde toplanmıştır. Kentlerde oturanların toplam nüfus içindeki oranı %45 kaddır. Önemli şehirleri; başkent Abuja ile Lagos, İbaden, Ogbomoso, Oshogbo'dur.

Ekonomik Özellikleri:

Nijerya bir tarım ülkesidir. Halkın yarıdan fazlası tarımla uğraşır. Yüzölçümün %35'i ekili dikili alanlardan oluşur. Ülkenin ihracata yönelik en önemli ticari ürünü kakaodur. Nijerya, Afrika'daki petrol rezervlerinin yaklaşık 1/3'üne, doğalgaz rezervlerinin de yaklaşık 1/5'ine sahiptir. Petrol, devlet gelirlerinin %87'sini ve dışsatımının %96'sını sağlar. Ülke kimyasal maddeler, orman ürünleri, kauçuk, çimento ve gıda alanında gelişme göstermiştir. Nijerya'da ulaşım ağı gelişmiştir. Genelde kuzey güney yönünde uzanan yollar kıyı kuşağında daha karmaşıktır. Ülke içinde havayolu ulaşımı yaygındır.

KONU TESTİ

1. Bir yerin izdüşüm yüzölçümü, arazideki yükseklikler ve çukurluklar dikkate alınmadan, her yer düzlük kabul edilerek yapılan hesaplamalar sonucu elde edilir. Gerçek yüzölçümü ise bu yükseklik ve çukurluklar dikkate alınarak hesaplanır.

Buna göre, aşağıdaki ülkelerden hangisinin gerçek yüzölçümü ile izdüşüm yüzölçümü arasındaki fark en fazladır?

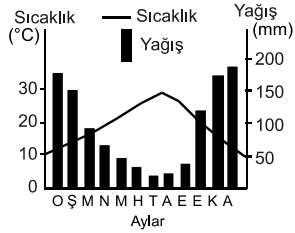
- A) Ukrayna B) Moldova C) Fas
D) Cezayir E) Cezayir

2. – Balkan Yarımadası'nın kuzeyinde yer alır.
– Nüfusun %55'i kentlerde yaşar.
– Petrol ve doğalgaz önemli yeraltı kaynaklarıdır.

Yukarıda bazı özellikleri verilen ülke, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Romanya B) Moldova C) Ukrayna
D) Bulgaristan E) Arnavutluk

3.

Yukarıda, bir iklim tipinin aylık ortalama sıcaklık ve yağış grafiği verilmiştir.

Bu grafik, aşağıdaki Afrika ülkelerinin hangisindeki bir yöreye ait olamaz?

- A) Fas B) Tunus
C) Güney Afrika Cumhuriyeti D) Cezayir
E) Libya

4. Afrika Kıtası'nda nüfus, kıta genelinde çok dengesiz bir şekilde dağılmıştır. Kıtada nüfus yoğunluğu ekonomiye ve iklim şartlarına sıkı sıkıya bağlıdır.

Buna göre, kıtada nüfusun yoğunlaştığı yerler arasında aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

- A) Nil Vadisi
B) Kongo Havzası
C) Güneydoğu Afrika
D) Victoria Gölü çevresi
E) Güney Afrika kıyıları

5. Afrika'da turizmin en gelişmiş olduğu ülkeler Mısır, Tunus, Fas, Kenya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'dir.

Bu durumun nedenleri arasında, aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

- A) Güneşli gün sayısının fazla olması
B) Kültür turizmine uygun olmaları
C) Deniz turizmine uygun olmaları
D) Doğal güzelliklerin fazla olması
E) Sanayi tesislerinin yetersiz olması

6. Kurak ve yarı kurak iklime sahip Afrika ülkelerinde genelde fosfat üretimi fazla olup gübre sanayi gelişmiştir.

Buna göre, aşağıda verilen ülkelerden hangisinde fosfat üretimi olması beklenmez?

- A) Tunus B) Fas C) Cezayir
D) Nijerya E) Libya

7. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı düşüktür.

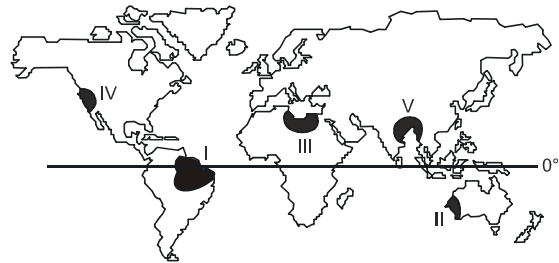
Buna göre, aşağıda verilen Afrika ülkelerinden hangisinde nüfus artış hızının diğerlerinden daha az olması beklenir?

- A) Fas B) Nijerya
C) Libya D) Mısır
E) Güney Afrika Cumhuriyeti

8. Aşağıdakilerden hangisi, sadece Afrika Kıtası'na ait özelliklerden biridir?

- A) Hem kuzeyinde hem güneyinde Akdeniz ikliminin görülmesi
B) Kapalı havzaların bulunması
C) Zengin petrol yataklarına sahip olması
D) III. Zamana ait kıvrımlı dağların bulunması
E) Hem çöl iklimi, hem de ekvatorial iklimin görülmesi

9. Kahve, kakao ve kauçuk, yıl boyunca yüksek sıcaklık ve nem isteyen bitkilerdir.

Buna göre, bu bitkiler haritada işaretli olan alanlardan hangisinde yetistirilebilir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

1.C

2.A

3.C

4.B

5.E

6.D

7.E

8.A

9.A

BELLEK - DÜŞÜNME

Belleğin Tanımı ve Türleri

Bellek, geçmiş yaşantıları, kazanılmış olan bilgi ve becerileri zihinde saklayabilme yetisidir. Alışkanlıkların kazanılması, öğrenmenin gerçekleşmesi, bellek sayesinde. Elde edilen bilgilerin bir kısmının kısa bir süre unutulurken, bazılarının yaşam boyu unutulmamasının nedeni, belleğin farklı özelliklerinin bulunmasıdır.

Duyum belleği

Göz, kulak gibi duyu organlarının yapısal özelliklerinden kaynaklanan çok kısa süreli bellektir.

Kısa süreli bellek

Kısa bir süre işimize yarayacak bilgileri saklayan ve bir bölümünün uzun süreli belleğe aktarılmasını sağlayan bellektir.

Uzun süreli bellek

Uzun aralıklarla ve yaşam boyu saklanan bilgilerin korunduğu bellektir. Uzun süreli bellekte, anımsama güçlüğü yaşansa da bilgi yok olmaz. Uzun süreli belleğin kapasitesi, yaşa, anılara ve öğrenilenlerin niteliğine göre genişler. Bu bellekteki bilgiler anımsanırken, eksiltmeler ya da ilaveler yapılabilir.

Belleğin Temel İşlevleri

Belleğin kodlama, saklama ve çağırma olmak üzere üç temel işlevi bulunur.

Kodlama

Uzun süreli belleğe alınan bilgilerin kaydedilerek işler hale getirilmesidir. Özellikle saklamak istediğimiz bilgilere ek kodlar ilave edilir. Bu bilgilerin çağırılması daha kolay gerçekleşir.

Saklama

Kodlanarak belleğe kaydedilen bilgilerin uzun süreli bellekte depolanmasıdır.

Çağırma

Uzun süreli bellekte saklanan bilgilerin gerek duyulduğunda bilinç düzeyine çıkarılmasıdır.

Hatırlama ve Tanıma

Hatırlama, geçmiş yaşantıların, daha önceden edinilmiş olan bilgi ve becerilerin gerektiğinde yeniden canlandırılmasıdır. Bir hatırlama olan tanıma ise, karşılaşılan bir ya da nesnenin önceden öğrenilmiş olduğunun farkına varılmasıdır.

Unutma ve Nedenleri

Unutma, geçmişte yaşanmış olayların, öğrenilmiş bilgi ve becerilerin gerektiğinde anımsanamaması, tanınamaması durumudur. Unutma, tüm bellek düzeylerinde görülür. Kısa süreli bellekten çıkan bir bilgi anımsanmaz, ancak uzun süreli bellekte kesin unutma yoktur. Unutmanın nasıl ger-

çekleştiği tam olarak çözümlenememiş olsa da unutmayı etkileyen unsurlar bilinebilmektedir.

Kullanılmamaktan ileri gelen unutma

Öğrenilmiş bilgilerin, belirli aralıklarla tekrarlanmaması sonucu oluşan unutmadır.

Ket vurma

Öğrendiğimiz bilgilerin birbirleri üzerindeki bozucu etkinin neden olduğu unutmadır.

1 – Geriye ket vurma : Yeni öğrenilen bir bilginin, daha önceden öğrenilmiş bir bilgiyi bozması, unutturması durumudur.

2 – İleriye ket vurma: Önceden öğrenilmiş olan bir bilginin, yeni öğrenilen bilgiyi bozması, unutturmasıdır.

Ket vurma, benzer bilgilerin art arda öğrenilmesi sonucu gerçekleşir. Bu nedenle öğrencilere, ders çalışma programlarında alanları birbirine benzer olan dersleri art arda çalışmamaları önerilir.

Bastırma

Anımsandığında rahatsızlık veren olay, durum ya da kişilerle ilgili anıların bilinçaltına itilmesiyle gerçekleşen unutmadır. Motivasyonlu ya da sistemli unutma adıyla da anılır.

Organik nedenler

Organik bozukluklara, yaşlanmaya, madde bağımlılığına, geçirilen kazalar ya da hastalıkların beyin ve sinir sistemine verdiği hasara bağlı olarak gerçekleşen unutmadır.

Bellek Güçlendirici Yöntemler

Unutmayı azaltmak ve anımsamayı kolaylaştırmak için, öğrenmenin tam olması, öğrenilen bilgilerin birbiriyle ilişkilendirilerek anlamlandırılması, tekrar yapılması, belleğin güçlendirilmesi gerekir. Belleğin güçlendirilmesini sağlayan yöntemlerden bazıları şunlardır:

Gruplama

Belleğin birim kapasitesinin gruplandırmadan yararlanılarak artırılması sağlanabilir. Örneğin telefon numaralarının gruplanarak daha kolay akılda tutulmasının sağlanması gibi.

Benzerlik kurma

Yeni öğrenilen bilgilerle, daha önceden öğrenilmiş bilgiler arasında benzerlikler saptanarak belleğe yerleştirilirse, bilgiler daha kolay anımsanır.

Mekân ilişkilerinden yararlanarak göz önünde canlandırma

Bellek güçlendirmede en çok kullanılan yöntemlerden biri, daha sonra anımsanmak istenen bilgiyi bölümlere ayırıp çok iyi bilinen bir mekânın bölümleriyle kodlayarak göz önünde canlandırılmasıdır.

Düşünme ve Temel Birimleri

Düşünme, olaylar ve nesnelere karşılığı olan semboller, imgeler ve kavramlar arasında bağ kurmaktır. Bu tanımda da görüldüğü gibi düşünürken kullandığımız **imge**, olayın, kişi ya da nesnenin zihindeki görüntüsü; **sembol**, herhangi bir nesnenin ya da kişinin işareti; **kavram**, nesne ve olayların zihindeki tasarımı ve **dil**, diğer bireylere iletişimi sağlayan araç, temel birimlerdir.

Problem Çözme

Problem çözme, yaşamın her alanında karşılaşılan sorun üzerinde düşünülmesi, sorunun unsurları arasındaki bağlantıları görerek bir sonuca ulaşılmasıdır. Öncelikle sorunun ne olduğunun belirlenmesi, zihinde çözüm için hazırlık yapılması, sorunun unsurları arasındaki ilişkinin zihinde canlandırılması, sorunun çözülmesi ve çözümün uygulama değerinin test edilmesi gerekir.

Dil ile Düşünce İlişkisi

İnsanın duygu ve düşüncelerini ileten, kendisini anlatması kadar, başkalarını anlatmada da etkili bir araç olan dil ile düşünme arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü insanlar, düşüncelerini dil ile ifade ederler. Dil, düşüncelerin somut hale getirilmesini sağlar. Dil ile düşünme birbirini tamamlar.

Bilincin Değişik Biçimleri

Bilinç: Bireyin iç ve dış çevresinin farkında olmasıdır. İnsanlar her zaman iç dünyasında ve çevresinde gelişen olayların farkında olmazlar. Bilincin ortadan kalktığı uyku, koma durumu, akıl hastalıkları, madde bağımlılığı gibi durumlar da söz konusu olabilir.

Uyku, dış uyaranlar karşı bilincin tepki gücünün zayıfladığı, beden etkinliklerinin azaldığı dinlenme durumudur. Uyku hep aynı derinlikte seyretmez. Uykunun hafif olduğu REM uykusu sırasında rüya görülür. **Rüyalar,** uyku sırasında zihinde beliren imaj sahneleri olup çoğunlukla geçmiş yaşantılara ilişkindir ve dış etkenlerden de etkilenir. Freud'a göre, bu imaj sahneleri, doyurulmamış, bilinçaltına bastırılmış duygu, düşünce ve arzularla ilişkilidir.

ÇÖZÜMLÜ TEST

1. Aspendos denildiğinde Antalya'nın, Anıtkabir denildiğinde Ankara'nın, 31 Aralık tarihinde yılın son günü olduğunun, kış mevsiminde yazın, gece olunca gündüzün akla gelmesi, aşağıdaki düşünme türlerinden hangisiyle açıklanır?

- A) Rüya
- B) Yaratıcı düşünme
- C) Eleştirel düşünme
- D) Çağırışım yoluyla düşünme
- E) Akıl yürütme

ÇÖZÜM

Rüya, uyku sırasında zihinde beliren ve bir kısmı belleğe kaydedilen ruhsal olaylardır.

Yaratıcı düşünme, problemlerin çözümüne ilişkin farklı yollar geliştirebilme yetisidir. Yaratıcı düşünmeye sahip insanlar nesnelere, olgulara ilişkin alışılmışın dışında düşünceler, bağlantılar ve uygulamalar geliştirebilirler.

Eleştirel düşünme, sorgulayıcılıktır. Felsefi bilginin de bir özelliği olan eleştirel düşünme, var olan bilgilerin olduğu gibi benimsenmesi yerine, onları akıl süzgecinden geçirmeyi, gerekçelerinin belirlendikten sonra doğru olarak kabul edilmesini gerektirir. İnsanın bakış açısını geliştiren, onu özgürleştiren bir düşünme tarzıdır.

Akıl yürütme, eldeki verilerden haklı ya da haksız bir sonuç çıkarma işlemidir. İnsan zihni, bir sorun üzerinde düşünürken çeşitli akıl yürütme yolları kullanır. Bunların en belli başlıları tümevarım, tümdengelim ve analogidir.

Çağırışım düşünme, duyulan bir sözcüğün, görülen bir nesnenin başka bir nesneyi, kişiyi, olayı anımsatmasıdır. Zamanda ve mekânda yakınlık, benzerlik ve karşıtlık çağırışım düşünmeyi kolaylaştıran unsurlardır.

Yanıt: D

2. Yaşadığımız ve yaşamakta olduğumuz her şeyi belleğe (hafızaya) borçluyuz. Düşüncelerimiz ve kavramlarımız, onun eseridir. Gündelik algılarımız, hareketlerimiz bu kaynaktan gelir. Bellek, varlığımıza ilişkin sayısız olguyu tek bir bütün içinde toplar. Madde nin çekimiyle bir arada tutulmadığında vücudumuzun atomlarına ayrılması gibi, bilincimiz de belleğin bağlayıcı ve birleştirici gücü olmasa, yaşadığımız saniyeler kadar parçalara ayrılır.

Buna göre, bellekle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Bellek yalnızca günlük yaşamdaki işlerimizi rahatlıkla halletmek için kullandığımız bir yapıdır.
- B) İnsan yaşadıkça bellek kapasitesi daralır.
- C) Belleğin bileşenlerini iyi bilmek gerekir.
- D) Benlik duygumuzun bağımlı olduğu süreklilik fikrini bize bellek verir.
- E) Bellek, olguları bütünsellik içinde kavramımızın önünde bir engeldir.

ÇÖZÜM

Parçada geçen "Bellek, varlığımıza ilişkin sayısız olguyu tek bir bütün içinde toplar." tümcesi, benlik duygusuna ilişkindir. Kişinin kendi varlığının bilincinde olması, kendisiyle ilgili bilgileri benlik kavramıyla ifade edilir. Ayrıca parçada, belleğin bağlayıcı ve birleştirici gücü olmasa, bilincimizin yaşadığımız saniyeler kadar parçalara ayrılacağı belirtilmiştir. O halde bize süreklilik fikrini veren de bellektir.

Yanıt: D

KONU TESTİ

1. Duyu organlarıyla kazanılan algılar simgelere dönüştürüldükten sonra, beynin belli bölgelerine yerleşip birikir. Eski simgelerle birleşir. Bütün bu kazanım, gerektiğinde bilinç alanına çıkarılır, yani hatırlanır.

Bu parçada sözü edilen süreç, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bilinçaltı B) Düşünme C) Öğrenme
D) Bellek E) Zekâ

2. Belleğin üç temel bölümü olduğundan söz edilir. Uzun süreli bellek (depo bellek), tüm yaşam süresince edinilen simgelerin, izlenimlerin, davranış kalıplarının saklandığı; kısa süreli bellek (anlık bellek), algı yoluyla edinilen yeni bilgilerin alındığı; duyum belleği ise, bir uyaran olmadığı halde duyumun çok kısa süreli de olsa devam ettiği bellek durumlarıdır.

Aşağıdaki örneklerden hangisi, bu parçada açıklanan üçüncü bellek durumuna özgüdür?

- A) Yeni tanışılan bir kişinin isminin ve statüsünün öğrenildikten sonraki bir süre için de akılda tutulması
B) Okula başlanılan ilk gün yaşananların anımsanması
C) Gazeteden alınan bir telefon numarasının, çevriline kadar anımsanması
D) Kaşındıran bir kazağın çıkartıldıktan sonra deri üzerinde bıraktığı etkinin anımsanması
E) Üniversiteye başlanan ilk gün tanışılan ilk arkadaşın isminin anımsanması

3. Belleğimizdeki bilgilerin zamanla ulaşılabilirliği azalır. Yani, gerçekler ve olaylarla ilgili anılarımız, zamanla daha zor anımsanır hale gelir. Bu duruma unutma denir.

Aşağıdakilerden hangisi, unutma üzerinde etkili unsurlardan biri değildir?

- A) Edinilen bilgilerin tekrarlarla pekiştirilmemesi
B) Rahatsız edici anıların bilinçaltına itilmesi
C) Davranışlarda sürekliliği sağlayan uyaranların kesilmesi
D) Son edinilen bilgilerin öncekilerin etkisini azaltması
E) Bilgilerin uzun süreli belleğe aktarılması

4. Takımyıldızlar, yıldızların temel konularını simgeleştirerek bu bilgiyi yön bulmada kullanmak üzere geliştirilmiş eski hatırlatma sistemleridir. Güney Pasifik'te yaşayan Puluwat halkı, takımyıldızların yanı sıra çevrelerinde bulunan şeylerin içsel gösterimlerinin geliştirilmesine dayanan bir yön bulma sistemi de oluşturmuşlardır. Puluwat denizcileri, adaların diğer belirgin karasal işaretlerin akıllarındaki gösterimiyle birlikte, bir adayı ötekine bağlayan takımyıldızı desenini de birleştirerek yollarını bulabiliyorlardı. Denizciler, kanoyla ne kadar yol kat ettiklerini, zihinlerindeki bu haritayı kullanarak buluyorlardı. Çünkü adalar, birbirine uzak oldukları için yolculuk sırasında görülmemekteydi.

Bu parçadan hatırlamaya ilişkin ulaşılabilecek genelleme, aşağıdakilerin hangisidir?

- A) Hatırlanması güç şeyleri, bildiğimiz bir yapıyla eşlemek hatırlamayı kolaylaştırır.
B) Yeteri kadar tekrarla pekiştirilen bir konuya ilişkin becerileri hatırlamak daha kolaydır.
C) Bir malzeme sınıflandırılarak belli bir düzen içinde öğrenilmişse, o malzemenin hatırlanması daha kolay olur.
D) İlgili çekici konuların hatırlanması, ilgi duyulmayan konuların hatırlanmasına göre daha kolay olur.
E) Basit ve kısa materyal, uzun ve karmaşık materyale göre daha kolay hatırlanır.

5. I. Uyku, geriye ket vurmaya önlediği için uyku anında unutma azalır.
II. Unutma, aradan geçen zamanla ters orantılıdır.
III. Öğrenilen bilgilerin tümü unutulmaz.
IV. Öğrenilenlerin kullanılmaması, hatırlamayı kolaylaştırır.

Hatırlama ve unutmaya ilişkin bu bilgilerden hangileri yanlıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) II ve IV

6. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle işyerini kapatan bir terzi, bir hazır giyim atölyesinde işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Çalışmaya başladıktan bir süre sonra, eski becerilerini yitirdiğini fark etmiştir.

Bu durum, aşağıdakilerden hangisine bir örnektir?

- A) İleriye ket vurmaya B) Pozitif transfere
C) Geriye ket vurmaya D) Negatif transfere
E) Genellemeye

7. “Hangi çiçeği seversiniz?” veya “En sevdiğiniz renk hangisidir?” biçimindeki sorulara, belli bir ilkenin ya da kalıbın içinde, soruyla bağlantılı sembolleri düşünerek yanıt veririz.

Bu durum, aşağıdakilerden hangisine örnek olabilir?

- A) Yaratıcı düşünme
B) Gündümlü çağırışım
C) Hayal kurma
D) Serbest çağırışım
E) Rüya

8. – Daha önceden öğrenilmiş olan olay ve konuların bazı ipuçlarıyla anımsanmasıdır.
– Öğrenilmiş olan bilgi ve becerilerin istenildiğinde bellekte yeniden canlandırılmasıdır.
– Uyarıcı ile tepki arasında bağ kurup bu bağı davranışa yansıtmadır.
– Yaşam boyu öğrenilen bilgilerin, davranış kalıplarının, anıların depolanıp saklanmasıdır.

Bu parçada, aşağıdaki kavramlardan hangisinin tanımına yer verilmemiştir?

- A) Hatırlama
B) Öğrenme
C) Tanıma
D) Unutma
E) Bellek

9. Düşünme çeşitli süreçlerle gerçekleşir. Kavram oluşturma ve kavramsal düşünme, bu süreçlerden biridir. Kavram, nesne ve olayların özelliklerinin bir isim altında toplanmasıdır. Nesne ve olayların bireysel ve somut olan izleri, kavram oluşturma sürecinde soyutlanır. Gerçekte nesne ve olaylardan ayrılma olanağı olmayan özellikleri, soyutlama yoluyla nesneden ayrılarak zihinde düşünülür. Bu yolla oluşan kavramlar, birikerek zihnin daha ileri işlemleri yapabilecek kapasiteye ulaşmasını sağlar.

Bu parçadan aşağıdaki genellemelerin hangisine ulaşılabilir?

- A) Düşünme, mantık bilimine özgü bir insan etkinliğidir.
B) Düşünme, soyutlama yoluyla gerçekleşen bir oluşumdur.
C) Soyutlamalarla gerçekleşen düşünme süreci, insanı hatalı sonuçlara götürür.
D) Düşünme süreci çoğunlukla bir iç konuşma biçiminde gerçekleşir.
E) Düşünmenin temel koşulunu bellek süreçlerinin edinilmiş olması oluşturur.

10. I. Unutma, öğrenilenlerin ya da anıların beyindeki izlerinin zamanla aşınıp silinmesi sonucu oluşur.
II. Unutma, uyarılarla tepki arasındaki bağı zayıflatan pekiştirilmeyen, ödüllendirilmeyen tekrarlarla bağlı olarak oluşur.
III. Unutma, kişiye acı veren anıların bilinçten uzaklaştırılarak bilinç dışına atılması ile gerçekleşir.
IV. Yeterince güdülenmeden gerçekleşen öğrenmelerin ardından unutma görülür.

Unutmayı açıklayan bu görüşlerden hangileri yalnızca fizyolojik nedenlere dayandırılabilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) II ve III
E) I, III ve IV

11. Düşünmek sessiz konuşmak, konuşmak da düşünceleri seslendirmektir.

Bu cümleden aşağıdaki genellemelerin hangisine ulaşılabilir?

- A) Düşünmeden konuşmak, insanı yanlış sonuçlara götürür.
B) Dili etkin ve verimli bir biçimde kullanamayanlar doğru düşünemezler.
C) Düşünmek ile dil arasında sıkı bir ilişki vardır.
D) Dil, bir düşünce örneği olan akıl yürütmenin adımlarında öğrenilir.
E) Konuşmayan insanlar, düşünmüyorlar demektir.

12. – Çoğtan unutulmuş olduğunu sandığımız olguların beklenmedik bir anda, rasgele çağırışlarla kendilerinden anımsanması
– Bir defada öğrenilip unutilan bir materyalin, gayret gösterildiğinde çok daha kısa sürede öğrenilmesi
– Rüya, yüksek ateşli hastalık hallerinde, hipnotize edilmiş durumda ya da ilaç etkisi altında çoğtan unutulmuş olduğu sanılan çocukluk anılarının canlanması

Bu parçada belirtilen durumlardan hareketle aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Zihin, belli bir süre geçtiği zaman öğrenilenleri tümüyle unuttur.
B) Edinim tek bir öğrenmeye dayanıyorsa, unutma doğal bir süreçtir.
C) Çocuklukta kazanılan öğrenimler ileriki yaşlarda zihinden tamamen silinir.
D) Unutma hiçbir zaman tamamen gerçekleşmez.
E) Unutmanın tam anlamıyla gerçekleşmesi, kişiden kişiye değişen bir süreçtir.

1.D

2.D

3.E

4.A

5.E

6.C

7.B

8.D

9.B

10.A

11.C

12.D

ÖNERME

Önermenin Tanımı ve Özellikleri

Bir doğrulanabilen ya da yanlışlanabilen bir yargı bildiren anlamlı cümledir.

- En az iki terimden oluşur.
- Özne, yüklem ve bağlaçtan oluşur.
- Öznenin özelliğiyle ilgili bir yargı taşır.
- Doğruluk değeri taşır.
- Bilgi verir.
- Her önerme bir cümledir ama her cümle bir önerme değildir. Örneğin, dilek, soru, emir ve ünlem cümleleri yargı bildirmedikleri için önerme değildir.

Önerme Çeşitleri

A. Yargının Niteliğine Göre

1) Olumlu önermeler

Yüklem bildirdiği özelliğin öznede bulunduğunu bildirirler. Örneğin, "Ali öğrencidir."

2) Olumsuz önermeler

Yüklem bildirdiği özelliğin öznede bulunmadığını bildirirler. Örneğin, "Ali öğrenci değildir."

B. Yargının Kipliğine Göre

1) Yalın (assertorik) önermeler

Yüklemde belirtilen özelliğin geçerliliğinin gözlem ve deney sonucu saptanmış olduğunu bildirirler. Örneğin, "Mekşe çiçektir."

2) Mümkün (problematik) önermeler

Yüklemde belirtilen özelliğin olasılık içinde olduğunu bildirirler. Örneğin, "Yarın güneş doğacaktır."

3) Zorunlu (apodiktik) önermeler

Yüklemde belirtilen özelliğin doğruluğunun zorunlu olduğunu bildirirler. Örneğin, "Üçgen, üç kenarlı, üç açılı bir geometrik formdur."

C. Yargının Sayısına Göre

1) Basit (kategorik) önermeler

Özne, yüklem ve bir bağdan oluşurlar, tek yargı bildirirler. "S, P dir" biçiminde gösterirler. S, öznenin; P ise yüklem sembolüdür. Nitelik ve niceliklerine göre 4 çeşit basit önerme vardır. Öznenin sayısal kaplamı, önermenin tümel ya da tikel olmasını belirler.

- Tümel olumlu önerme

Öznenin tümünde bir özelliğin bulunduğuyla ilişkin bir yargıda bulunur. Örneğin "Bütün insanlar canlıdır." A ve SaP biçiminde gösterilir.

- Tümel olumsuz önerme

Öznenin tüm bireylerinde bir özelliğin bulunmadığına ilişkin yargıda bulunur. Örneğin, "Hiçbir insan dört ayaklı değildir." E ve SeP biçiminde gösterilir.

- Tikel olumlu önerme

Öznenin bir kısım bireylerinde bir özelliğin bulunduğuyla ilişkin yargıda bulunur. Örneğin, "Bazı insanlar öğrencidir." I ve SiP biçiminde gösterilir.

- Tikel olumsuz önerme

Öznenin bir kısım bireylerinde bir özelliğin bulunmadığına ilişkin yargıda bulunur. Örneğin, "Bazı insanlar dürüst değildir." O ve SoP biçiminde gösterilir.

2) Bileşik önermeler

Birden fazla yargı bildirirler.

a) Bileşiği açıkça belli olan önermeler

Birden fazla yargıyı biçimsel olarak gösterirler.

- Koşullu önermeler

Yargıları "ise" eklemiyle bağlarlar. Örneğin, "Bilge, başarılı olursa ailesi sevinç duyar."

- Bağlantılı önermeler

Yargıları "ve" eklemiyle bağlarlar. Örneğin, "Zeki öğrenciler, başarılı ve özgüvenlidir.", "Ne Ali ne de Zehra yalancıdır."

- Nedenli önermeler

Yargıları "çünkü" eklemiyle bağlarlar. Örneğin, "Matematik ideal bilimdir; çünkü konusu düşünsel varlık alanıdır."

- Ekli önermeler

Yargıları "ama" eklemiyle bağlarlar. Örneğin, "Seni seviyorum ama bazı davranışlarını onaylamıyorum."

b) Bileşiği gizli olan önermeler

Birden fazla yargının varlığını biçimleriyle değil, içerikleriyle bildirirler.

- Özgülü önermeler

"Yalnız", "ancak" eklemeleriyle kurulurlar. Örneğin, "Sadece Güler ödevini tamamladı."

- Çıkarmaları önermeler

"Hariç", "dışında" eklemeleriyle kurulurlar. Örneğin, "Kuşkular dışında tüm filozoflar varlığın bilgisine ulaşabilecekimiz savındadırlar."

- Karşılaştırmalı önermeler

"En", "daha" gibi eklemelerle kurulurlar. Örneğin, "Engin, Yunus'tan daha duygusaldır."

- Sınırlandırıcı önermeler

Yüklem belirttiği özelliğin belli bir zamanla sınırlandırıldığını bildirirler. Örneğin, "Meral bir yıl öncesine kadar ablasıyla çok iyi anlaşılıyordu."

Önermeler Arası İlişkiler

A. Karşı Olma

Karşı olum, terimleri aynı olan önermelerin nitelik, nicelik ya da hem nitelik hem nicelik açısından farklı olması durumudur.

1. Üst karşıt önermeler

Tümel önermelerin nitelik açısından farklı olmasıdır. Örneğin, Bütün insanlar yardımseverdir. A
Hiçbir insan yardımsever değildir. E

2. Alt karşıt önermeler

Tikel önermelerin nitelik açısından farklı olmasıdır. Örneğin, Bazı insanlar güler yüzlüdür. I
Bazı insanlar güler yüzlü değildir. O

3. Altık önermeler

Önermelerin yalnızca niceliklerinin farklı olmasıdır. Örneğin, Bütün insanlar içten davranır. A
Bazı insanlar içten davranır. I

Hiçbir insan yalancı değildir. E
Bazı insanlar yalancı değildir. O

4. Çelişik önermeler

Önermelerin hem niteliği hem niceliğinin farklı olmasıdır. Örneğin, Hiçbir insan yoksul değildir. E
Bazı insanlar yoksuldur. I

Bütün insanlar merhametlidir. A
Bazı insanlar merhametli değildir. O

Çelişik önermeler aynı doğruluk değerini almazlar. Biri doğruysa, diğeri zorunlu olarak yanlıştır.

B. Döndürme

Önermenin eşdeğeri olan önermenin elde edilmesi işlemidir. Önermelerin eşdeğer olması, doğruluk değerlerinin aynı olmasıdır.

1. Düz döndürme

Bir önermenin niteliğini değiştirmeden, öznesini yüklem, yüklemine özne yapmaktır. Örneğin, Bazı güller sarıdır.
Bazı sarı olanlar güldür.

Tümel olumlunun düz döndürmesi tikel olumlu olur. A → I
Tümel olumsuzun düz döndürmesi tümel olumsuz olur. E → E
Tikel olumlunun düz döndürmesi tikel olumlu olur. I → I
Tikel olumsuzun düz döndürmesi olmaz. O → yoktur.

2. Ters döndürme

Bir önermenin niteliğini değiştirmeden, öznesinin olumsuz halini yüklem, yüklemine olumsuz halini özne yapmaktır. Örneğin, Bütün çiçekler kokuludur.
Her kokulu olmayan çiçek olmayandır.

Tümel olumlunun ters döndürmesi tümel olumlu olur. A → A
Tümel olumsuzun ters döndürmesi tikel olumsuz olur. E → I
Tikel olumlunun ters döndürmesi olmaz. I → yoktur.
Tikel olumsuzun ters döndürmesi tikel olumsuz olur. O → O

ÇÖZÜMLÜ TEST

1. Yüklem bildirdiği özelliğin öznedeki bulunduğu önermeler olumludur.

Aşağıdakilerden hangisi, bu özellikte bir önermedir?

- A) İnsanlar çiğ et yemez.
B) Çocuklar uslu durmaz.
C) Kahramanlar ölmez.
D) Her varlık canlı değildir.
E) ÖSS kolay değildir.

ÇÖZÜM

Olumlu önermelerde, yüklem bildirdiği özellik öznedeki bulunur. A' da çiğ et yeme özelliğinin insanda bulunmadığı belirtiliyor. Buna göre, A olumsuz bir önermedir. B, D ve E'de de aynı özellik söz konusudur. C'deki yargı kahramanların ölümsüz olduğuna ilişkindir. Ölümsüzlük, biçimsel olarak olumsuz gibi görünse de olumlu bir özelliktir. Dolayısıyla bu önerme, olumludur.

Yanıt: C

2. Karşıolum ilişkisinde konu ve yüklemi değişmeyen önermelerin, nicelik ve nitelikleri değiştirilir.

Bu açıklamaya göre, "Bazı okulların puan ortalaması yüksektir." yargısının çelişiginin altığı olan önerme aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bazı okulların puan ortalaması yüksek değildir.
B) Tüm okulların puan ortalaması yüksektir.
C) Puan ortalaması yüksek olan her okul başarılıdır.
D) Hiçbir okulun puan ortalaması yüksek değildir.
E) Okulların çoğunun puan ortalaması yüksektir.

ÇÖZÜM

"Bazı okulların puan ortalaması yüksektir." önermesi tikel olumludur. Tikel olumlu önermenin çelişigi tümel olumsuz olur. Tümel olumsuz önermenin altığı ise tikel olumsuz olur. Bir önermenin, çelişiginin altığı, o önermenin karşıtı olan önermedir. Buna göre yanıt, "Bazı okulların puan ortalaması yüksek değildir." önermesi olacaktır.

Yanıt: A

KONU TESTİ

1. En az iki terim ve bir bağdan oluşan, doğru ya da yanlış değere sahip, anlamlı yargı cümlelerine önerme denir.

Aşağıdakilerden hangisi, bu tanıma uygun bir ifadedir?

- A) Doğal afetler yaşanmasın.
B) Bu dersin öğretmeni kim?
C) Dostluk güzel!
D) Mantık dersi kolaydır.
E) Umarım erken gelir.

2. Önergeler, içlerinde geçen yargının sayısına göre ikiye ayrılır. Basit önergelerde tek yargı, bileşik önergelerde ise, birden çok yargı vardır. Bileşik önergeler de kendi içinde bileşikliği açık olan ve gizli olan olmak üzere ikiye ayrılır. Bileşikliği gizli olanlarda ikinci yargı, birinci yargıdan anlamca çıkar.

Aşağıdaki önergelerin hangisinde, birden çok yargı yoktur?

- A) Lise son sınıf müfredatını kapsayan ÖSS, öğrencilerin korkulu rüyasıdır.
B) Matematik öğretmenin dışındaki tüm öğretmenler paneldeydi.
C) Tüm öğrenciler etütteydi ama etüt öğretmenlerinin toplantısı bitmedi.
D) Tembelle öğrenciler ne ders dinlemeyi ne de çalışmayı sever.
E) Arkadaşlarıyla doğru iletişim kurmak istiyorsa, dürüst olmalıdır.

3. Bağlantılı önergelerde birden çok basit yargı "ve", "ile", "hem" gibi günlük dildeki bağlaçlara karşılık gelen eklemelerle kurulur. Açıkça iki yargının varlığı görülür.

Aşağıdakilerden hangisi, özelliğe bir önerme değildir?

- A) Hem ağlarım hem giderim.
B) Ne yardan geçilir ne serden.
C) İkelikli insanlar başarılı ve düzenlidir.
D) Coğrafya ile psikoloji pozitif bilim özelliği taşır.
E) Bilim adamları her zaman doğru sonuca ulaşamaz.

4. Bileşikliği açık olmayan önergelerdeki ikinci yargı, içerik ve anlamından çıkarılır. Bir başka ifadeyle bu tür önergelerde açıkça iki yargı görülmez, ikinci yargı anlamdan çıkar.

- I. Sular bir saat öncesine kadar akıyordu.
II. Kivi portakaldan daha besleyici bir meyvedir.
III. En düzenli ödev yapanlar lise 3 öğrencileridir.
IV. Ne İzmir ne de İstanbul düzenli kentlerdir.

Bu önergelerden hangileri parçada belirtilen özellikte değildir?

- A) Yalnız I
B) I ve II
C) Yalnız III
D) II ve III
E) III ve IV

5. Koşullu önergeler bileşiktir. İki basit yargı, "ise" bağlacıyla birleştirilerek koşullu önerme elde edilir. Anlamca bakıldığında da yargının bir koşula bağlandığı görülür.

Aşağıdaki önergelerden hangisi, bu nitelikte değildir?

- A) Gençler coşarsa gürültü artar.
B) Bu konuda ben haklıysam o haksızdır.
C) Ne okuyor ne de yazıyordu.
D) Öğrenciler çalışsa da sınav ertelenebilir.
E) Gayret ederse başarılı olur.

6. İçinde tek yargı geçen önergeler bazı durumlarda karmaşık yapı gösterir. Çünkü önermenin öznesi, yüklemi ya da her ikisi ek ifadelerle desteklenir. Bu yapıdaki önergelere karmaşık önerme denir.

Aşağıdaki önergelerin hangisi, parçada belirtilen özelliktedir?

- A) Öğretmen ancak mesleğini seviyorsa başarılı olabilir.
B) Arkadaşları tarafından sevilen Başak, ders çalışmayı sevmez.
C) Bütün atlar aynı hızda koşuyordu ama en genç olanı son metrelerde burun farkıyla öne geçti.
D) Öğretmenleri tarafından sevilirse kanaat notunu yüksek alır.
E) Ne Bilge'yi ne de Murat'ı partiye çağırırdı.

7. Zorunlu önermeler, başka türlü olmayan kesin önermelerdir. Yüklemde belirtilen özelliğin doğruluğunun zorunlu olarak bilindiği önermelerdir. Bu önermeler her zaman ve her koşulda doğrudur.

Aşağıdaki önermelerin hangisi, parçada belirtilen önerme türüne uygundur?

- A) Çimen yeşildir.
- B) Su, iki hidrojen, bir oksijenden oluşur.
- C) Üçgen, üç açılı bir şekildir.
- D) Polis, toplumsal kontrolü sağlar.
- E) Evlenme, toplumsal bir olgudur.

8. Mantık bilimi, akıl yürütmeleri konu edinir. Akıl yürütme, doğrudan ya da dolaylı olmak üzere iki biçimde yapılır. Doğrudan akıl yürütme, önermeler arasında ilişki kurularak yapılır. Doğrudan akıl yürütme kurallarından biri olan karşı olma, aralarında ilişki kurulacak kategorik nitelikteki önermelerin nicelik, nitelik ya da her ikisinin değiştirilmesiyle yapılır.

Aşağıdaki kuralların hangisi, karşı olma ilişkisi ile ilgili değildir?

- A) Karşıtlık
- B) Altıklık
- C) Alt karşıtlık
- D) Çelişiklik
- E) Döndürme

9. Alt karşıtlık, tikel önermelerin niteliğinin değişmesidir.

Buna göre, "Bazı dersler zor değildir." önermesinin alt karşıtı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Derslerin çoğu zor değildir.
- B) Kimi dersler zor değildir.
- C) Derslerin geneli zor değildir.
- D) Bazı dersler zordur.
- E) Her ders zordur.

10. "Bir yıl öncesine kadar Ayşe, Zeynep'ten daha iyi yemek yapardı." önermesi, hangi iki özelliği barındırmaktadır?

- A) Karşılaştırmalı, sınırlandırıcı
- B) Koşullu, nedenli
- C) Özgümlü, sınırlandırıcı
- D) Karşılaştırmalı, çıkarmalı
- E) Bağlantılı, ekli

11. "Bütün insanlar akıllıdır." önermesinin çelişigi "Bazı insanlar akıllı değildir." önermesidir. "Bazı çocuklar yaramazdır." önermesinin çelişigi, "Hiçbir çocuk yaramaz değildir." önermesidir.

Bu örneklere dayanarak aşağıdaki özelliklerin hangisinin çelişik yargılara özgü olduğu söylenemez?

- A) Önermelerin nicelikleri farklıdır.
- B) Özne ve yüklem terimleri farklıdır.
- C) Yargıların doğruluk değeri değişiktir.
- D) Yargıların nitelikleri farklıdır.
- E) Önermelerin hem nitelikleri hem nicelikleri farklıdır.

12. "Tüm ağaçlar yapraklıdır." önermesinin düz döndürmesi, "Bazı yapraklılar ağaçtır." önermesidir.

Buna göre, düz döndürme için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Önermenin konusu, yüklem yapılır.
- B) Önermenin niteliği aynı kalır.
- C) Önermenin eşdeğeri alınır.
- D) Önermenin yüklemi, özne yapılır.
- E) Önermenin niceliğine dokunulmaz.

13. Eşdeğerlilik, iki önermenin doğruluk değerlerinin aynı olması durumudur.

Buna göre, aşağıdaki seçeneklerde belirtilen önermelerin hangileri eşdeğer değildir?

- A) Bütün granitler taştır.
Her taş olmayan, granit olmayandır.
- B) Hiçbir silgi kalem değildir.
Hiçbir kalem silgi değildir.
- C) Bazı doktorlar uzman değildir.
Bazı uzmanlar doktor değildir.
- D) Bütün ağaçlar yapraklıdır.
Bütün yapraklı olmayanlar, ağaç olmayandır.
- E) Bazı kadınlar güzeldir.
Bazı güzel olanlar kadındır.

14. "Her önerme bir cümledir ama her cümle bir önerme değildir."

Aşağıdaki cümle tiplerinden hangisi, bu özelliklerin ikisini de içeren bir özelliğe sahiptir?

- A) Soru
- B) Yargı
- C) Dilek
- D) Emir
- E) Dua

1.D 2.A 3.E 4.E 5.C 6.B 7.C 8.E 9.D 10.A 11.B 12.E 13.C 14.B